Элим деб, юртим деб, ёниб яшаш керак

Туркистон

1925 йилдан чиқа бошлаган

ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИ «КАМОЛОТ» ЖАМҒАРМАСИ ГАЗЕТАСИ

1997 йил 7 май Чоршанба.
№ 36 (14429)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

ИШ ҲАҚИ, ПЕНСИЯЛАР ВА СТИПЕНДИЯЛАРНИНГ МИҚДОРЛАРИНИ ОШИРИШ ТЎҒРИСИДА

Республика аҳолисини ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш мақсадида:

1. 1997 йил 1 июлдан бошлаб Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида: иш ҳақининг энг оз миқдори - ойига 75О сўм; ёшга доир пенсиянинг энг оз миқдори - ойига 14ОО сўм; фуқароларнинг солиққа тортилмайдиган даромади энг оз миқдори - ойига 75О сўм; ягона тариф сеткаси бўйича бошланғич /нулинчи/ разряднинг энг оз миқдори - ойига 75О сўм миқдорида белгилансин.

2. 1997 йилнинг 1 июлидан бюджет муассасалари ва ташкилотлари ходимларининг иш ҳақи, барча турдаги пенсиялар, олий ўқув юртлари талабалари, ўрта махсус ва ҳунар-техника билим юртлари ўқувчилари стипендияларининг миқдорлари ўрта ҳисобда 1,5 баравар оширилсин.

3. 1997 йил 1 июлдан қуйидагилар белгилаб қўйилсин:

- болалигидан ногиронлар учун нафақалар миқдори ойига 14ОО сўм;

- зарур иш стажига эга бўлмаган кекса ва меҳнатга қобилиятсиз фуқаролар учун нафақалар миқдори ойига 85О сўм.

4. Иш ҳақига устама ва қўшимча ҳақларнинг барча турлари, шунингдек пенсиялар, боласи икки ёшга тўлгунга қадар уни парвариш қилувчи оналарга, болали оилаларга нафақалар ҳамда энг оз иш ҳақига нисбатан белгиланган бошқа тўловлар ушбу Фармонда кўрсатилган энг оз иш ҳақи миқдори асосида 1997 йил 1 июлдан бошлаб амалга оширилади.

5. Ўзбекистон Республикаси Ижтимоий таъминот вазирлиги, Меҳнат вазирлиги, бюджетдан пул билан таъминланадиган вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, ташкилотлар ва муассасалар мазкур Фармон қоидаларига асосланиб, пенсиялар, нафақалар, стипендияларнинг ҳамда бюджет муасса салари ва ташкилотлари ходимлари мансаб маошларининг миқдорлари ўз вақтида қайта ҳисоблаб чиқилишини таъминласинлар.

6. Бюджет муассасалари ва ташкилотлари ходимларининг иш ҳақини, пенсиялар, нафақалар ва стипендиялар миқдорини ошириш билан боғлиқ харажатлар республика давлат бюджети ва Пенсия фонди ҳисобидан қоплансин.

7. Хўжалик ҳисобидаги корхоналар ва ташкилотлар иш ҳақини ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва меҳнат харажатларини пасайтириш ҳисобидан меҳнат ҳақи фонди доирасида оширсинлар ва бунда мазкур Фармон билан белгиланган энг оз иш ҳақи кўпайтирилишини таъминласинлар.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 24 июлдаги 1499-сон Фармони /9-банди бундан мустасно/ 1997 йил 1 июлдан бошлаб ўз кучини йўқотган, деб ҳисоблансин.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ўн кун муддатда ушбу Фармонни амалга ошириш юзасидан қарор қабул қилсин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
И.Каримов

Тошкент шаҳри,
1997 йил 6 май.

“Давлат, Оила ва Жамият - ёшлар тарбияси муаммолари”

8 май куни Тошкентда “Интерконтинентал” меҳмонхонасида “Давлат, Оила ва Жамият - ёшлар тарбияси муаммолари” мавзуида Республика конференцияси бўлади.

Анжуманда маънавий баркамол инсонни шакллантириш,ислоҳотларнинг устивор йўналишлари, ёшлар билан ишлашнинг самарадорлигини ошириш омиллари, комил инсонни тарбиялашда маҳалланинг роли, халқ таълими ва ёшлар тарбияси муаммолари, шунингдек, ёшларни иқтисодий, ижтимоий, ҳуқуқий кафолатлари, қонунбузарлик ҳолларига қарши кураш каби давримизнинг долзарб масалалари хусусида маърузалар тингланади.

Шунингдек, ёшлар билан ишлаш бўйича тўпланган тажрибалар ва фикр алмашувлар бўлиши кутилмоқда.

СПОРТ

«ҲАВАС» ТУРНИРИ БОШЛАНДИ

Тошкентда иккинчи «Ҳавас» анъанавий теннис турнири бошланди. Унда 8О нафар ҳаваскор спортчи иштирок этмоқда. Уларнинг орасида Олий Мажлис, Президент Девонининг масъул ходимлари, вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимлари иштирок этмоқда.

Тошкент шаҳри ҳокими Қозим Тўлаганов турнирни очиш чоғида аҳоли саломатлиги, уни жисмоний тарбия ва спортга фаол жалб этиш масалаларига жиддий эътибор бераётган мамлакат раҳбарияти ва бевосита Президент Ислом Каримовнинг ғамхўрлиги туфайли республикада теннис жуда тез оммалашиб кетаётганини таъкидлади. «Ҳавас» турнири ҳамда унинг иштирокчиларининг Ўзбекистонда теннисни тарғиб қилиш ишига қўшаётган ҳиссаси бебаҳодир, мамлакатимизда катта-ю кичик теннис билан шуғулланмоқда, деди Тошкент шаҳри ҳокими.

Швейцариялик бизнесмен, Ўзбекистонда анъанвий тус олган Президент Кубоги учун мусобақа ҳомийларидан бири Сассон Какшури «Ҳавас» мусобақалари иштирокчиларини табриклаб, Ўзбекистон миллатни соғломлаштириш, жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш муаммоларини ҳал этишда ҳавас қиладиган ютуқларга эришаётгани тўғрисида гапирди. Ноёб «Ҳавас» теннис турнирининг нуфузи буни яққол тасдиқламоқда.

Исроил теннис марказининг директори Ян Фруман ўз нутқида уч йил муқаддам Ўзбекистон теннис кортлари билан танишиб, Президент Кубоги учун биринчи мусобақа жуда яхши ташкил этилганининг гувоҳи бўлиб, Ўзбекистонда теннис ривожланишига қатъий ишонганини айтди. Ҳозир республиканинг ҳамма жойида халқаро андозаларга мос келадиган теннис кортлари қурилмоқда, теннис мусобақалари ўтказилмоқда - теннис истаган киши шуғулланиши мумкин бўлган спортнинг оммавий турларидан бири бўлиб қолди. Бу - Ўзбекистон жаҳондаги теннис ривожланган мамлакатлардан бирига айланадиган кун яқинлигига қатъий ишонч туғдиради, деб таъкидлади у.

Бугун биринчи давра ўйинлари бўлди. Миллий Хавфсизлик хизмати раиси Р. Иноятов, Тошкент шаҳри ҳокимининг ўринбосари Р. Шоабдураҳмонов, «Тошшаҳарйўловчитрансс» раиси Р. Файзуллаев, республика «Камолот» жамғармасининг раиси Х. Абдураимов ўз кичик гуруҳларида рақибларини енгиб, иккинчи даврага йўлланма олдилар.

«Ҳавас» теннис турнирини очиш маросимида Президентнинг Давлат маслаҳатчиси Б. Ғуломов, республика Бош Вазири ўринбосари А. Азизхўжаев иштирок этди.

/ЎзА/.

Йигитлар халқларнинг ғурури, фахри

ВАТАН ХИЗМАТИГА БЎЛ ТАЙЁР!

Пискентлик йигитларни ҳарбий хизматга кузатиш маросимида қатнаша туриб, бундан 15-20 йил аввал ўзимнинг ҳарбийга қандай жўнатилганлигим ёдимга тушиб кетди.

...Йигитларни хизматга кузатиш вилоят маркази. Баланд деворлар билан ўралган бу «қалъа»га ўғли кириб кетгач, у бугун қайтиб чиқа оладими, ёки шунақаси икки-уч йиллик сафарга жўнатиладими, — ота-она билмасди. Кузатувга чиққанлар заҳ ерга шолча солиб, жигаргўшаси кириб кетган дарвозага кўз тикканча умид билан кутишарди. Баъзан, икки-уч кунлаб. Ғала-ғовур, ур-йиқит, тартибсизликлар ҳиқилдоғига келса ҳам, кутишарди — олис йўлга отланган фарзандини сафар олдидан бир карра бағрига босиб хайрлашиш умидида.

Аммо, улар орасида ноумид қайтганларни ҳам кўрганмиз...

Шукрким, эндиликда йигитларимизни ҳарбийга кузатиш кунини ҳам катта байрамлар сифатида ўтказаяпмиз.

Пискент туманидаги мудофаа бўлими, «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик маркази, «Камолот» жамғармаси, маданият бўлими ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорликда ўтказган чақирилувчилар куни бўлди. Тадбир митинг билан бошланди. Унда туман ҳокимлиги, ташкилотлар ва корхоналар вакиллари, ҳамда чақирилувчилардан ташқари фарзандлари ҳарбийга отланган ота-оналар ҳам иштирок этишди.

— Республикамиз мустақилликка эришгандан сўнг ўтган қисқа вақт мобайнида Ўзбекистонимизнинг иқтисодий-ижтимоий соҳаси билан бир қаторда, ҳарбий-сиёсий ҳаётида ҳам муҳим ўзгаришлар рўй берди, — дейди туман мудофаа бўлимининг бошлиғи, подполковник Дониёр Нурматов. — Бугунги кунда Мустақил республикамизнинг ботир ва мард аскарлари борки, биз бу билан ҳақли равишда фахрланамиз. Гарчи биз мустақилликни тинчлик йўли билан қўлга киритган бўлсак-да, хотиржам яшашга асло ҳаққимиз йўқ. Чунки ён-атрофимизда уруш оловини ёқувчи манбалар бор экан, ватанимиз тинчлиги ва осойишталигини қўриқловчи шавкатли ҳарбийларимиз ва жасур посбонларимиз ҳамиша шай туришлари даркор.

Митингда сўзга чиққан туман хотин-қизлар қўмитаси ходими Сапурахон Эшонова, «Камолот» жамғармаси туман бўлими раиси Низомиддин Зиёвиддинов, ота-оналардан Санобар Ортиқова, Ҳасанбой Пўлатов ва бошқалар чақирилувчиларни она-Ватан ва халқ олдидаги фарзандлик бурчларини бажариш учун ҳарбий хизмат сафига отланганликлари билан муборакбод этдилар.

Ўша куни маданият бўлими ҳаваскорлари ижросида куй-қўшиқлар янгради. Чақирилувчилар, ташриф буюрган меҳмонлар орасида ҳам рақсга тушмаган қолмади. Айниқса, шу куни паловхон тўранинг мазаси ҳамманинг оғзида қолди.

Маросим сўнгида чақирилувчиларга туман ҳокимлигининг махсус совға-саломлари топширилди. Фурсатдан фойдаланиб, чақирувчиларни суҳбатга тортдик:

— Хўш, аскарнинг тўйи ҳам зўр бўлар эканми?

— Зўр бўларкан.

Бу кунлар бизнинг ҳаётимизда бир умр сақланади. Биз йигитлар юртимиз осойишталиги учун ўз постларимизда доим сергак турамиз.

Йигитларга дунёнинг бутун юкини кўтармоқ учун бақувват билаклар, элу-юрт осойишталиги ва номусини сақламоқ учун ғурур, зиммаларидаги муқаддас бурчни бажаришда толмасликлари учун сабот ва матонат ато этилган. Шунинг учун ҳам ҳар бир ўғлон ўз зиммасига она-Ватанга, севимли ёрга опа-сингилларга паноҳ бўлишдек шарафли вазифани олади. Энг қийин дамларда ҳам ўз постларида мардона туради. Ғурур, мардлик, сизларни ҳеч қачон тарк этмасин, йигитлар!

Тўхтамурод ҲАСАНБОЕВ,
журналист

***

Суратда: Ота-оналар ва чақирилувчилар даврасида.
Р. Раҳимуллин олган сурат.

«Туркистон»га жавоб берадилар

«Лоқайдлик»

Газетанинг шу йил 26 март сонида босилган «ЛОҚАЙДЛИК — «Камолот» жамғармасининг Нишон тумани бўлими фаолиятини яхшиланишига туғаноқ бўлаётир» сарлавҳали мақола юзасидан «Камолот» жамғармаси Қашқадарё вилояти бўлими раиси Б. Юсуповдан қуйидаги мазмунда жавоб олинди:

«Туман бўлими фаолиятидаги мақолада айтиб ўтилган камчиликлар ўз тасдиғини топди.

Бугунги кунда жамғарма Нишон тумани бўлими йўл қўйилган хатолар ва ишдаги совуққонликларни бартараф этиш учун тадбир режалар ишлаб чиқилди.

Вилоят «Камолот» жамғармаси туман бўлими фаолиятини яхшилаш мақсадида амалий ёрдам ва тавсияларини бериб, ишда йўл қўйилган лоқайдлик ва масъулиятсизликни қайтарилмаслигини доимий назоратда тутади».

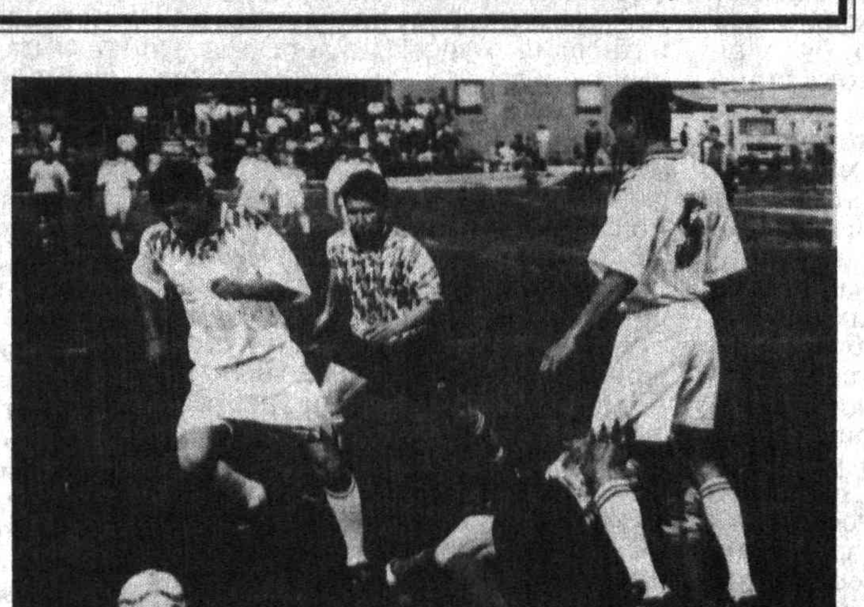

ГАЗЕТА САҲИФАЛАНАЁТГАНДА...

ФРАНЦИЯ САРИ ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ

9 май — инсониятнинг фашизм устидан буюк ғалабаси тантана қилинадиган кунда юртдошларимиз ўз ватанларидан узоқда Яман мамлакатида 1998 йилги жаҳон чемпионати саралаш мусобақаларида дастлабки учрашувни майдон эгалари билан ўтказишади. Ўзбекистон ўз футболини жаҳонга намойиш этади. Унинг ҳар бир ғалабасидан Францияга бориб, Бразилия, Германия, Италия, Франция каби футболи юксак чўққиларга чиққан мамлакатлар жамоалари билан майдонга тушиш тақдири ҳал бўлади. Ўзбекистон жаҳонга чиқмоқда. Бугунги Ўзбекистон футболи қисқа вақт ичида Осиёни забт этишга улгурди, ҳозирда жаҳоннинг энг катта қитъасининг турли минтақаларида унинг кўплаб мухлислари бор, деса ҳеч ким ажабланмайди. Лекин... Жаҳонга чиқишнинг ўзгача гашти, ўз ўрни ва мавқеи бор. Футболчиларимиз олдидаги мақсад энди Европа, Америка, Африка қитъасини, умуман сайёрамиз футбол чўққиларига чиқишдир. Эсингиздами?

1994 йил. Хиросимагача кўпгина мамлакатларда Ўзбекистон футболи ҳақида тасаввур бўлмаган эди.

Айнан Хиросимадаги ғалаба ўзбек футболи ҳақидаги тушунчани ўзгартириб юборди.

Биринчи рақибимиз — Яман терма жамоаси. Унинг кучлилиги Индонезия ва Комбоджага қарши ўйинларидан яққол намоён бўлди. Улар ҳам анойи эмас.

Ўз мавқеларини бошқаларга осонликча бериб қўймайди.

Улар ҳақида кўп гапиришнинг ҳожати ҳам йўқ. Ҳаммасини мусобақа жадвали кўрсатиб турибди:

Индонезия — Комбоджа 8:0
Индонезия — Яман 0:0
Комбоджа — Яман 0:1
Комбоджа — Индонезия 1:1

1. Индонезия	120	9-1	5
2. Яман	110	2-1	5
3. Комбоджа	012	1-10	1
4. Ўзбекистон	000	0-0	0

Яман терма жамоасига қарши майдонга чиқиш учун Ўзбекистон терма жамоасига қуйидаги футболчилар таклиф этилди:

Дарвозабонлар:

Бугало («Пахтакор»), Филиппов («Нефтчи»)

Ҳимоячилар:

Давлетов, Ашурматов, Қамбаралиев, Аҳмедов (ҳаммаси МҲСК)дан, Ширшов («Пахтакор»), Федоров («Нефтчи»), Шоймардонов («Дўстлик»)

Ярим ҳимоячилар:

Шарипов, Маъруфалиев («Навбаҳор»), Ҳабибулин («Дўстлик»), Бозоров («Нефтчи»), Раҳмонқулов, Ҳасанов (МҲСК)

Ҳужумчилар:

Ирисметов («Дўстлик»), Мақсудов («Нефтчи»), Қурбонов, Усмонхўжаев (МҲСК)

Бош мураббий: Р. Мирсодиқов. Мураббийлар: Валицкий, Саркисян, М. Раҳимов.

Италия Президенти Оскар Луиджи Скалфаро 2—4 май кунлари расмий ташриф билан Ўзбекистонда бўлди.

Италия Президентининг ташрифи чоғида Ўзбекистон ва Италия ўртасида тўртта муҳим ҳужжат имзоланди.

Оскар Луиджи Скалфаро Ўзбекистон ҳукуматининг бозор иқтисодиётига ўтиш даврида фуқаролар ҳуқуқларини тўлиқ кафолатлагани ва муҳим иқтисодий ютуқларга эришаётгани мамлакатдаги барқарорлик туфайли эканини таъкидлади ҳамда Ўзбекистон Марказий Осиёдаги тинчлик ва барқарорлик таянчи бўлиб қолганлигини билдирди.

БМТнинг фикрига кўра, Шимолий Кореяда қаттиқ қаҳатчилик бўлиши кутилмоқда. БМТ озиқ-овқат дастури бўйича директорининг сўзига қараганда, ҳозир масала Шимолий Кореяда очарчилик бўлиши ҳақида эмас, балки унинг оқибатида қанча одам ҳалок бўлиши тўғрисида кетмоқда. БМТ жаҳон ҳамжамиятини бу юртга озиқ-овқат маҳсулотлари билан ёрдам беришга чақирди.

ҲАМКОРЛИК ИСТИҚБОЛЛАРИ САРИ

Республика ёшларининг “Камолот” жамғармаси Ўзбекистондаги ЮНЕСКО ишлари бўйича Республика Миллий Комиссияси билан ҳамкорликда диёримизнинг бир неча шаҳарларида “Ўзбекистон: миллий тикланиш ва ёшлар” мавзуида семинар ўтказишни кўзда тутганди.

Навбатдаги семинар Сирдарёдаги Олим Хўжаев номли вилоят мусиқали драма театри биносида бўлиб ўтди. Ушбу тадбирда Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти, Жиззах ҳамда Сирдарё вилоятлари ёшлари вакиллари, шунингдек, вилоят халқ таълими бошқармаси, вилоят Мудофаа ишлари бошқармаси бошлиқлари, Республика “Маърифат ва маънавият” марказининг вилоят бўлими ҳамда “Нуроний” жамғармаси, Мирзаобод туманидаги 21-мактаб вакиллари иштирок этдилар. Семинарни Республика ёшлари “Камолот” жамғармаси бошқаруви раиси Ҳотам Абдураимов, ЮНЕСКОнинг Тошкентдаги ваколатхонаси бошлиғи жаноб Майкл Барри Лейн кириш сўзи билан очди. Семинар давра суҳбати тарзида ўтказилиб, унда ёшлар манфаати ва уларнинг Инсон манфаатлари йили нуфузига қўшаётган ҳиссаси, маънавият ва ватанпарварлик, ёшлар ҳуқуқи ва демократия мавзуида вилоят ёшлари фикрларини билдирдилар. Тадбирнинг иккинчи қисми ёшларнинг илм эгаллаши ва ўз-ўзини бошқариши хусусида бўлди. Семинар қатнашчиларига Сирдарё вилояти ҳунармандлари томонидан тайёрланган миллий ҳунармандчилик кўргазмаси намойиш қилинди. Бадиий қисмда вилоятда ташкил этилган “Қувноқ таёқчалар” болалар гуруҳи, 21-мактабнинг халқ фольклор ансамбли, “Камолот” қошида ташкил этилган “Камол” гуруҳи қатнашчиларининг концерт дастурлари иштирокчиларда хуш кайфият уйғотди.

Бундай тадбирлар ёшлар қалбида жўшқин фаоллик уйғотиши табиийдир.

Халқаро ташкилотларнинг маълумотларига қараганда ҳозир Россияда икки миллион нафарга яқин гиёҳванд бор. Яна тўрт миллион киши гоҳ-гоҳида хумори тутганда нашавандлик билан шуғулланар экан.

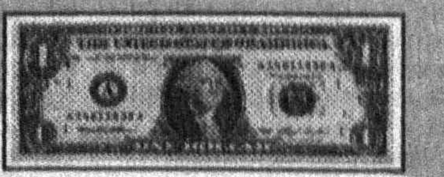

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки 1997 йил 6 майдан бошлаб ҳисоб ва божхона тўловлари учун 1 АҚШ долларининг сўмга нисбатан қийматини 59 сўм 93 тийин миқдорида белгилади.

«Туркистон» ва ЎзА мухбирлари хабарларидан.

МДҲ: ИНТЕГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИ

Унинг ҳозирги босқичдаги баъзи жиҳатлари

Бугунги кунда собиқ СССР ўрнида пайдо бўлган МДҲнинг ташкил топиши ва ривожланишининг ўзига хос тамойилларига сиёсатчилар, давлат арбоблари ва мутахассислар баҳо бермоқдалар. МДҲнинг ҳозирги аҳволидан кўпроқ ташвишга тушган Россия Федерациясининг оммавий ахборот воситалари эса ушбу воқеани "ўзгача кўз" ва "ўзгача манфаат" билан шарҳламоқдалар.

Кейинги бир ой мобайнида "Независимая газета"да МДҲ ва интеграцияга бағишланган жуда кўп мақолалар эълон қилинди. Масалан, 26 мартда "СНГ: начало или конец истории" мақолада россиялик сиёсатдонлар МДҲ доирасидаги жараёнлар Россия манфаатларига мос келмаётганлигини уқдириб, уни шовинистик нуқтаи назардан баҳолашга интиладилар. Уларнинг фикрича: "...ҳарбий-сиёсий интеграцияга кўпроқ эътибор бериш керак ёки айрим мамлакатлар билан бутунлай бирлашиш керак","айрим регионларда ички сиёсий вазиятни беқарорлаштириш керак". Бу каби фикрлар албатта, МДҲдаги бошқа давлатлар манфаатларини писанд қилмасликдан, "оғаларча" фикр юритишдан бошқа нарса эмас.

Россия Федерацияси Президентининг МДҲ давлатлари раҳбарлари кенгаши ёпиқ мажлисида қилган маърузаси шу йилнинг 5 апрелида "Независимая газета"да чоп этилди. Мазкур маърузада Россия раҳбариятининг МДҲ доирасида интеграция жараёнининг кейинги ривожидаги муаммолари, ҳамкорликнинг истиқболлари, бу соҳадаги мавжуд асосий масалалар ва уларни ҳал этиш йўллари биринчи марта очиқ ойдин ифодаланган. Маърузада сўнгги 2 йил давомида, аниқроғи (Россия ташқи ишлар вазирлиги раҳбарлигига Е.Примаков тайинланганидан кейин) МДҲ-Россиянинг муҳим ҳаётий манфаатлари ҳудудида эканлигидан уни Россия ташқи сиёсатининг устивор йўналишларидан бири сифатида кўрсатишга уринишлари, кенг қамровли, лўнда қилиб тушунтириб берилган.

Маърузадаги асосий ғояларнинг мағзи, унинг мазмунини белгилаб берувчи ҳолат-бу Россия миллий манфаатларининг устиворлигини мустақил давлатларга очиқдан-очиқ тиқиштиришдир. Буни қуйидагиларда кўриш мумкин:

Биринчидан, МДҲ ҳудудида интеграция жараёнларини кучайтириш доирасида бузилган иқтисодий алоқаларни тиклаш муаммоларини ҳал қилишга кучли эътибор бериш. Бу ерда албатта Россия иқтисодиёти устивор бўлади. Чунки, иқтисоди камроқ ривожланган мамлакатлар Россия иқтисодётига қарам бўлиб қолади ва унинг ривожланиши учун хизмат қилади. Бошқача айтадиган бўлсак, бу ерда у бир томонлама ҳаракатга асосланган кучга айланиб қолади. Собиқ СССР пайтидаги иқтисодиёт ҳам шундай эди. Россия аввалом бор ўзининг ҳарбий-саноат мажмуини тикламоқчи. Собиқ Иттифоқ парчаланган даврда ҳарбий-саноат комплексининг асосий қисми Россияга мерос бўлиб қолганди.

Россия Президенти ўз маърузасида бу ҳақда тўхталиб, қуйидагиларни таъкидлади: "Россиядаги шериклари билан узвий боғланган минглаб йирик корхоналар хорижий компаниялар қўлига ўтиб кетмоқда. Товарлар жўнатиш йўналиши ўзгармоқда ёки умуман маҳсулотлар жўнатиш (Россияга) тўхтатилмоқда. Оқибатда Россия катта зарар кўрмоқда. Бунга индамасдан қараб туриш мумкинми?". Демак, Россия корхоналари янгича, яъни эркин бозор ва рақобат шароитида ўзаро иқтисодий ҳамкорликнинг янги шаклларини тополмаяптилар. Бу уларнинг манфаатлари давлат томонидан қўллаб-қувватланиши зарурлигини тақазо этмоқда... Бу ҳолат айниқса, Каспий -денгизи атрофидаги давлатларда содир бўлаётган воқеаларда аниқ ва равшан кўринмоқда. Маълумки, Каспий денгизи бўйидаги давлатлар бошқа манфаатдор мамлакатлар билан ҳамкорликда мазкур денгиздан нефть қазиб олиш ва қувурлар орқали четга сотиш бўйича лойиҳани имзоладилар. Экспертларнинг баҳолашича, ушбу лойиҳа баҳоси 7.5 млрд. АҚШ долларига тенгдир. Ҳозирги кунда у амалга оширилмоқда. Бу ҳолат Россияга маъқул келмаётганининг сабаби шундаки, ушбу мақсад учун ажратиладиган инвестиция бу ҳудуддаги мамлакатларнинг иқтисодиётини юксалтиради. Табиийки, бундан Россия манфаат кўрмайди. Чунки Россиянинг бу соҳадаги корхоналари ҳам янги иқтисодий шароитда ўз ўринларини топа олганларича йўқ. Бу муаммоларни геополитик ва геостратегик жиҳатдан кўриб чиқиб, давлат уларнинг суверенитетини ҳурмат қилган ҳолда, халқаро ҳуқуқ доирасида ҳал қилиш ўрнига Россия бошқа йўл..рни қи..рмоқда.

Каспий денгизи ҳудуди муаммоларини ҳал қилишга бўлган муносабат Б.Ельцин томонидан қўллаб-қувватла нмоқда. У бундай сиёсатни "Каспий атрофидаги манёврлар"деб атамоқда.

Иккинчидан, МДҲ доирасида Россияда барқарорликни таъминлашга қаратилган ҳарбий-сиёсий соҳадаги тадбирлар (албатта бу ерда Россиянинг ҳарбий жиҳатдан кучлилиги биринчи ўринда намоён бўлмоқда) бошқа мамлакатларнинг тинчликсеварлик фаолиятига дўқпўписа билан аралашиш, уларни турли сабабларни рўкач қилиб айблаш билан параллел равишда кечмоқда.

Учинчидан, Россия Федерацияси Президенти қуйидагиларни таъкидлади: "Зиддиятлар ҳудудидаги барқарорликни ҳимоя қилиб, биз (яъни Россия) ҳамкорликни ҳимоя қилаяпмиз. Лекин керакли қўллаб-қувватлашни кўрмаяпмиз". Унинг бу фикрини тушуниш мушкулроқ. Масалан, агар бу ёрдам Қозоғистон, Ўзбекистон, Қирғизистон билан ҳамкорликда тузилган батальон кўринишидаги жамоа ҳавфсизлиги таркибида Россия учун муҳим бўлмаса, унда қанақа бўлиши керак?

Тўртинчидан, сиёсий соҳадаги миллий манфаатларнинг устиворлиги Россия Президентининг сўзларида аниқ ифодаланган:"Ҳар бир давлат ғарбданми ёки шарқданми, жанубданми ўзига дўст қидириш ҳуқуқига эга, лекин бу дўстлик қўшнингга зарар келтирса, уни қандай тушуниш мумкин?" Бу баёнот МДҲ мамлакатларининг миллий манфаатларининг белгилаб олиши ва амалга оширишига нисбатан Россия нуқтаи назарини ноаниқ шаклда ифодалайди. Шунингдек, бу ҳолат МДҲ мамлакатлари миллий манфаатларининг турлилиги ва унинг ҳавфсизлигини таъминлаш талабларига мос равишда бошқа мамлакатлар билан дипломатик, сиёсий, иқтисодий алоқаларни ўрнатишга ҳам тегишлидир. Шуни таъкидлаш керакки, МДҲ у ёки бу ҳудудда барқарорликни таъминлаш масалалари, ёҳуд минтақавий зиддиятларни ҳал қилиш борасидаги ўзаро боғланган комплекс муаммолардан иборатдир. Бу муаммоларни ҳал этиш чоғида доимо зиддият рўй берган ёхуд зиддият кечаётган ҳудуд билан чегарадош ёки фақатгина МДҲ давлатлари иштирок этиб қолмасдан, бу жараёнларга бошқа йирик давлатлар, халқаро ташкилотларнинг иштирок этиши ҳаётий заруратдир. Бошқача айтганда, МДҲ зиддиятларининг ички ва ташқи сабаблари бор. Улар жаҳон ҳамжамиятидаги жараёнлардан ажралган ҳолда, алоҳида юз бераётгани йўқ. Содир бўлаётган воқеалар турли давлатлар, гуруҳлар, ғоявий оқимлар манфаатларининг тўқнашуви натижасида вужудга келаётир, бу марказлар ўртасидаги алоқаларни уйғунлаштиришга бўлган ҳаракатдир.Агар Россия раҳбарининг "қўшнилар учун зарар" ҳақида айтган сўзларининг замирида Россия миллий манфаатларининг устунлиги ётмаганида, Россия ва унинг раҳбариятида МДҲда кечаётган сиёсий жараёнларга ҳос бўлмаган муносабат билдирилмаган бўлур эди.

Хулоса қилиб айтганда, Россия Президентининг нутқи Россиянинг МДҲ мамлакатларига унинг Ҳамдўстликдаги ўрин ва роли, ундаги муаммоларни кўра олиши ва ҳамкорлик доирасида Россиянинг истиқболи тўғрисидаги сиёсатини ифодалайди. Бу сиёсат Россиянинг: а) миллий манфаатлари, ташқи сиёсатдаги устивор йўналишлар тизимини белгилаб олганлигига; б) миллий ҳавфсизликни таъминловчи концепцияга эга бўлганлигига; в) сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳаётини ислоҳ қилиш дастурига эга; г) жаҳон сиёсий жараёнининг ҳақиқий субъектига кундан кун айланиб бораётган мустақил, суверен давлатлар билан иш кўраётганлиги далилини ҳисобга олмаслик ёки бу далилини тан олишни ҳоҳламасликка асослангандир.

Бу Россия Президенти нутқидаги хулоса ва тавсиялардан келиб чиқадиган асосий фикрдир. Бу 1996 йилги Россиядаги президентлик сайловларидан кейинги Россия сиёсатида вужудга келган ҳолатлардан бирининг намоён бўлишидир. Сайлов натижаларидан келиб чиқиб, Россия йўлбошчилари ўз сиёсатларини МДҲда бўлаётган жараёнга йўналтирмоқдалар. Улар буни юқорида таъкидлаб ўтилганидек, "империяча анъаналар", миллатпарастлик руҳида "ундай қилиш керак", "бундай қилиш керак" деган кўрсатмалар асосида юргизмоқдалар.

Маълумки, 1991 йилдан кейин Россия ўз диққат-эътиборини Ғарбга қаратди. "Цивилизациялашган ҳамжамият"га кириш Россия ташқи сиёсатининг устивор йўналиши қилиб белгиланди. 1995 йилдаги сиёсий реаллик шуни кўрсатдики, Россиянинг Европа Ҳамжамияти тизимига тенг ҳуқуқли аъзо бўлиб кириши, ҳавфсизликнинг Европа тузилмаларида тенг ҳуқуқлик асосида ҳамкорлик қилиш борасидаги ниятлари амалга ошмади. Буни Россиянинг "катта еттилик"ка кириши ва унинг "катта саккизлик"ка айланиш жараёнининг чўзилиб кетиши, НАТОнинг Шарққа кенгайиб бориши масаласи аниқ бўлганлиги ва Ғарб мамлакатлари бозорига Россия маҳсулотлари киришининг қийинлашуви тасдиқлаб турибди.

Бу ҳолатлар Россияни МДҲ давлатларига нисбатан сиёсатини ўзгаришига олиб келди. Россиянинг МДҲ доирасидаги интеграцион жараёнларга таъсири жадаллашмоқда. Бу божхона иттифоқининг тузилишига, Россия билан Белоруссия ўртасида иттифоқнинг имзоланишига олиб келди.

Кўриниб турибдики, бундай саъйи-ҳаракатлар замирида Россиянинг МДҲдаги вазият ва уни ҳозирги кундаги кўриниши қониқтирмаслиги ётади. Шу боис, Борис Николаевич "Ҳамкорлик ўз олдига қўйган мақсадларидан узоқлашмоқда" деган хулосани таъкидламоқда. Лекин, биринчидан МДҲнинг асосий вазифаси собиқ СССРни зиддиятсиз, тинч йўл билан тарқалиши, мустақил давлатларнинг шаклланишини таъминлашдан иборат эди. Шуни айтиш лозимки, МДҲ бу вазифани бажарди ва бажариб келмоқда. Иккинчидан, МДҲ мустақил давлатларнинг иқтисодий, хўжалик, маданий соҳадаги алоқаларини мувофиқлаштириши лозим эди. МДҲ бу вазифани ҳам Ҳамдўстликнинг уставида кўрсатилган ва белгилаб берилган имконият ва ваколатлар доирасида бажарилиб келмоқда. Бундан ортиқроқ интегратив фаолиятларни талаб қилиш ҳуқуқий асосга эга эмас. Бошқа томондан эса, бу жараёнларни кучайтириш ижобий натижаларга олиб келмайди.

Бунинг учун бошқача сиёсий шакллар мавжуд. Бу ерда Россия томонидан "Россия-Белоруссия" шаклидаги иттифоққа шаъма қилинмоқдами? Ёки Россия учун қандайдир бошқача ҳамкорлик усули керакми?

Инсоният тарихида тарқалиб кетган супердавлатнинг (империянинг) қайтадан тиклангани ҳақида мисол келтириш қийин. Лекин маълум давр ўтгач, интегратив жараёнлар натижасида бир бутун бўлган давлатнинг қисмлари қайтадан буюк давлат сифатида ривожлангани тўғрисида мисоллар бор. Бундан ташқари реинтегратив жараёнлар натижасида бутунлай янгича ижтимоий бутунлик таркиб топадики, бу олдин худди шу жойда мавжуд бўлган интегратив бутунликдан мазмун ва шакл жиҳатидан тубдан фарқ қилади.

Нима учун худди шу бугун, Россия томонидан:"Келинглар, вазиятни аниқлаб олайлик...?" шаклида саволлар қўйилмоқда. Гап шундаки, биринчидан, кейинги беш йил давомида МДҲ мамлакатлари тенг ҳуқуқли ҳамкор сифатида шаклландилар, уларнинг манфаатлари билан албатта ҳисоблашиш керак. Мустақил давлатларнинг жаҳон ҳамжамиятига жадал кириб боришлари билан уларнинг алоқалари, манфаатлари ривожланиб бормоқда, бу ўз навбатида МДҲ доирасида иқтисодий муносабатларга таъсир кўрсатмоқда. Энг асосийси мустақил давлатлар бу даврда ўз миллий манфаатларига мос равишда ва ўз эҳтиёжларидан келиб чиқан ҳолда фойдали ҳамкорликлар қидириб топишда ва давлатлараро икки томонлама, кўп томонлама муносабатлар олиб боришда анча тажриба орттирдилар.

МДҲ потенциалидан кўпроқ регионал, ўзаро фойдали, икки томонлама муносабатларни ўрнатишда, ҳамдўстликдаги мамлакатлар ўртасида мавжуд бўлган муаммоларни ҳал қилишда кўпроқ фойдаланилди.

Собиқ иттифоқ республикалари ўртасидаги тўғридан-тўғри хўжалик муносабатларининг ўрнатилиши ва ривожланиши уларнинг "фаоллашув" (маълумки, бу вазифа олдин марказ орқали бажарилган) иқтисодий нуқтаи назардан уларнинг аста-секинлик билан мустақилроқ давлат бўлишига шароит яратиб берди. Бу Россиянинг сиёсий манфаатларига мос келмаяпти (Бу ҳақида **"Независимая газета"**нинг 1997 йил 28 март **"МДҲ-ўзгаришлар кутмоқда"** мақоласида ёзилган).

Иккинчидан, МДҲ мамлакатларининг тобора кўпроқ иқтисодий мустақилликка интилиши. МДҲдан ташқаридаги омиллар иштирокида янги иқтисодий тузилмаларнинг, хўжалик алоқаларининг янги даражаларини вужудга келтирдики, бу Россия иқтисодиёти манфаатларига таъсир қилмасдан қолмади. Бу ҳақда Президент Б.Ельцин шундай деган:"1990 йилдан буён МДҲда маҳсулот-айирбошлаш кескин камайди. Бозор интеграциясидан умумли фойдаланмадик".

Лекин бу кесатиқлар юқорида айтганимиздек, МДҲ ичидаги иқтисодий алоқаларнинг ҳақиқий манзарасини очиб беролмайди.

Эркин, мафкурасиз бозор иқтисодиётини яратиш бунинг асосида иқтисодиётни ислоҳ қилиш МДҲ давлатларининг стратегик вазифаси ҳисобланади. Бу ерда эркин рақобат, талаб ва таклифга асосланган бозор қонунлари ҳукумрон бўлади. Бошқача айтганда, товарлар, товар айирбошлаш қаерда фойдали бўлса, ўша ёққа йўналтирилади. Агар МДҲ ўртасида товар айирбошлаш камайган бўлса, демак бу:

а) аввалги иттифоқдош республикалар ўртасидаги марказ орқали амалга оширилган хўжалик иқтисодий алоқалар иқтисодий мақсадга мувофиқ эмаслигидир. Шунингдек, бу АҚШ билан геополитик жиҳатдан қуролланиш пойгасида устиворликни таъминлашга қаратилган сиёсий ва ғоявий зўравонликка асосланганлигидан далолат беради.

б) янги иқтисодий алоқаларнинг ташкил топиши жаҳон хўжалик алоқалари тизимига йўналтирилган.

в) собиқ совет иқтисодиётидан мерос бўлиб қолган бир томонлама иқтисодий ихтисослашувни енгишга қаратилган ҳаракатдир.

Шубҳасиз, иқтисодий алоқаларнинг бузилиши, янги чегаралар ва божхоналарнинг пайдо бўлиши МДҲ мамлакатлари ўртасидаги ҳамкорликка салбий таъсир қилди. Лекин товар айирбошлаш камайишининг асосий сабаби бу эмас, балки янги йўлларни, янги иқтисодий шерикларни топишга интилишдадир. Масалан, Ўзбекистоннинг Жанубий Корея билан ҳамкорлиги натижасида, бизда автомобилсозлик саноати вужудга келди. Шу туфайли бу соҳада ўзаро товар айирбошлаш МДҲ давлатлари билан қисқарди.

Албатта, Россия бугунги кунда Ўзбекистоннинг иқтисодий муноса батлардаги асосий ҳамкори ҳисобланади ва шундай бўлиб қолади. Шунга қарамасдан баъзи муносабатларда бошқа мамлакатлар жумладан, ривожланган давлатлар ҳам роль ўйнамоқда. Бозор шароитида бу оддий ҳол ҳисобланади. Ўз иқтисодиётини ислоҳат қилиш учун имкониятларига, ресурсларига эга бўлган жамиятни тубдан янгиламоқчи бўлган ҳар қандай мамлакат ривожланишининг ўзига хос йўлини танлаб олиш ҳуқуқига эгадир. Бизнинг фикримизча ҳар томонлама ҳисобга олинган ёки шарқона айтганда "етти ўлчаб бир кес" қабилидаги иқтисодий ислоҳатларнинг стратегиясигина Россия Президенти таъкидлаган "Биз ўз қайта ишлаш саноатимиздан маҳрум бўлиш ва табиий бойликларимизни сотиш ҳисобига яшаш" ҳавфининг олдини олади.

Ҳозирги пайтда МДҲ ичида икки томонлама, кўп томонлама иқтисодий, сиёсий ва бошқа соҳалардаги ҳамкорлик юзага келмоқда. МДҲ ва унга кирмаган давлатлар ўзаро алоқаларининг ривожланиши даражаси ва ундаги мамлакатлар миллий манфаатлари, миллий ҳавфсизликка мос равишдаги тенденциялар вужудга келди.

Бу жараён Россияга қарши қаратилган жараён деб нотўғри талқин қилмоқдалар. Бизнинг фикримизча, юқорида таъкидлаганимиздек бунга етарли асос йўқ. Дунё икки қутбли тизимдан кўп қутбли тизимга айланиб бормоқда. Россиянинг ҳам МДҲ ва бошқа давлатларнинг ҳам кўп қутбли дунёда ўз ўринларига эга бўлишлари зарурий ҳолатга айланмоқда. МДҲ давлатларининг жаҳон ҳамжамиятидан четда қолиши мумкин эмас.

Албатта, бу жараённинг ҳам ўз қонун-қоидалари, ўз йўли бор. Ана шу ўйинлар гирдобига тушиб қолмаслик учун МДҲ доирасидаги интегратив жараёнлар муҳим аҳамиятга эга.

Бу ердаги энг олий, сиёсий донишмандлик интеграция жараёнида турли, катта ва кичик мамлакатларнинг манфаатларини уйғунлаштиришдадир.

Барча мамлакатлар манфаатларини ҳисобга олувчи, кичик мамлакатларнинг манфаатларига зарар етказмайдиган, шунингдек, йирик давлатларнинг етакчилик қилишга бўлган ҳатти-ҳаракатини тизгинлаб турувчи тизимни яратиш керак. Фақатгина шундай интеграциягина зарур ва ҳаётийдир.

Хўш келажакда МДҲ қандай бўлади? Уни башорат қилиш мумкинми?

Шуни айтиш керакки, интеграция жараёнларида ҳар бир мамлакат ўзининг мавқеига эга бўлади. Ўзбекистоннинг бу мақсаддаги ўз йўли Президент И.Каримов ишлаб чиққан ва амалга тадбиқ этилаётган қуйидаги тамойилларга асосланади:

1. Давлатларнинг тўлиқ тенг ҳуқуқлилиги ва эркинлиги. Давлатнинг мустақиллиги ва суверенитетининг сақланиб қолиши.

2. Ҳар бир мамлакатда олиб борилаётган ислоҳатларнинг ўхшашлиги, бир томонлама йўналтирилганлиги.

3. Аввалам бор, ўзининг имкониятига ҳамда куч-қудратига таяниш. Кооперация ва интеграция жараёнларининг ўзаро манфаатли эканлиги.

4. Интеграцион жараёнларнинг бир мафкурага бўйсундириш мутлақо тўғри келмаслиги.

5. Интеграция жараёнларини сунъий равишда тезлаштирмаслик.

Ушбу шароитлар интеграцион жараёнларда вужудга келадиган ҳар қандай муаммоларнинг еча олишга қодир. Бундан ташқари ушбу қоидалар МДҲ давлатларидаги реал ҳолатни ифодалайди ва амалга оширилганда ҳамдўстликнинг такомиллашувига олиб келади. Энг асосийси шошмасдан, етти ўлчаб бир кес қабилида, манфаатлар кесишадиган нуқталарни топа олишдан иборатдир.

Сайфитдин ЖЎРАЕВ,
Сиёсат шунослик фанлари доктори

Кемтик

МАЪНАВИЯТНИНГ ОҒРИҚ НУҚТАСИ

Барча шайхларнинг калони, авлиёларнинг улуғи ва мукаррами, ислом оламининг ёрқин юлдузи Хожи Юсуф Ҳамадоний ҳазратларининг сўнгги охират манзилоти Хоразм вилоятининг Шовот туманида экани кўпчиликка маълум. Мен улуғ пиримизнинг Шарқ халқлари маънавият ва маърифат дунёсида тутган ўрни, салоҳияти борасида тўхталмоқчи эмасман. У киши инсоний ботиний камолоти, молдунё тўплашдан минг карра афзал эканини ўзининг кароматлари, одоб-аҳлоқ мезонида дастуруламал бўладиган ҳикматлари билан донг таратгани барчамизга маълум.

Истиқлол эпкилари руҳиятимизнинг дардчил нуқталарига малҳамлар олиб келди. Биз узоқ йиллар йўқотиб қўйган буюк бобокалонларимизни қайта топгандай бўлдик. Жумладан, мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ Юсуф Ҳамадоний ҳазратларининг бебаҳо маънавий меросини ўрганишга қизиқиш кучайди. Шовот туманида жойлашган пирнинг охират манзилотини қайта таъмирлаб, у ерни ҳақиқий зиёратгоҳга айлантиришга бир ёқадан бош чиқарилди. Зиёратгоҳ бутун Хоразм воҳасининг, жумладан, қорақалпоғистонлик ва туркманистонлик дўстларимизнинг беминнат кўрсатган хайр-эҳсонлари туфайли тўпланган маблағ эвазига ободонлаштирилди. Зиёратчилар учун ётоқхоналар қурилиб, масжиди жомеъ барпо этилди. Ҳайҳотдай майдонни эгаллаган қабристон атрофи ғишт девор билан ўралди. Бугун кўнгли аждодлар руҳига топинмоқ илинжида ташриф буюрган зиёратчилар учун бу ерда яратилган шароит олдингига қараганда ўн чандон яхшироқ. Лекин... Кўпчиликни масаланинг ана ўша "лекини" изтиробга солмоқда.

Бугун биз ҳар бир қалбга бедорлик ҳиссини солмоқ умидида маънавият, минг йиллик қадриятлар борасида бонг урмоқдамиз. Аммо, маънавиятни соҳта байроқ қилиб олган ёхуд унинг тубмоҳиятини англаб етмасдан бу муқаддас тушунчани ўз манфаатлари йўлида суистеъмол қилаётган кимсалар ҳам йўқ эмас. Юсуф Ҳамадоний зиёратгоҳига қадам ранжида қилган киши даставвал, қадамжо дарвозаси олдида мўъжазгина бозорча мавжудлигининг гувоҳи бўлади. Бу ерда савдо билан шуғулланаётганлар мўътабар даргоҳда қандай мол-матоҳларни сотишни, қўйингки, савдо, муомала маданиятининг нима эканини ўзлариям билишмаса керак?! Агар билишганда "Абдулло" хусусий дўкони эшиги олдида ёшгина йигитлар иймон-эътиқодини бир жойга йиғиштириб, спиртли ичимликларни пуллаб ўтирмаган, аждодлар руҳининг қўналғасида варанглатиб чет эл мусиқаларини қўйиб, қўшиқ ёзилган кассеталарни пуллаб ўтирмаган бўлarди. Идораси эшигининг пештоқига кўзни куйдиргудай қилиб "Шовот туманидаги Юсуф Ҳамадоний зиёратгоҳи маънавият ва маърифат жамоатчилик маркази"деб ёзиб қўйган шахслар маънавиятни шакллантиришдан бошқа тағин яна қандай ишлар билан машғул эканлар?! Балки, идораси биносининг ёнидан чуқур қилиб ковланган ўра (чуқур)ни спиртли ичимликлардан бўшаган шиша идишлар билан тўлдириш билан машғулдирлар. Бир гуруҳ ижодкор дўстларим билан бу ердаги марказга борганимизда биз кутган маънавият ва маърифат у ёқда турсин жамоатчиликнинг ўзидан ҳам дарак топмадик. Марказ, деб аталувчи бинода ошхонаю, ҳисобчининг хонасидан бўлак руҳиятимизга чироқ ёқувчи манзарани учратмадик. Не бир улуғ ниятлар билан бунёд этилган музейнинг бўм-бўш аҳволда ётганидан таъбинг тирриқ бўлади кишининг. Агар Юсуф Ҳамадоний қадамжосидан қўналға топган, ўзларига маънавият ва маърифат жонкуярлари деб ном қўйиб олган ўртоқлар маънавиятни шакллантиришни бу ерга зиёратга келганларнинг ҳар биридан 50 сўмдан пул йиғиб, ётоқжой билан таъминлаш орқали чегараланади, деб ўйласалар қаттиқ янглишадилар. Маънавият пул билан ҳисоблашмайдиган ноёб тушунча. Шовот тумани мутасаддилари агарда мазкур марказга илми салоҳиятли ориф, олиму-ижодкорларни тайинлаганларида эди, балки музей ҳам айнан мана шу гўшадан мангу мақом эгаллаган илмуурфон бўстонининг сарбаланд чинорлари саналмиш Ҳожа Юсуф Ҳамадоний, Ҳожа Саид Ҳамадоний, Ғавсул Аъзам, Шайх Абдулқодир Гилмоний, Жиловдор пир, Дастурхончи бува каби азиз сиймолар иншот қилган ёхуд улар тўғрисида ёзилган битиклар билан нурхонага айланган бўлармиди?! Балки буюк боболаримиз ҳақидаги тарих ва ривоятларни тўплаб, китоб ҳолида нашр эттиришга бор имкониятларини сарфлармидилар. Ахир илм жавоҳирларидан ўзгаларни баҳраманд этиш маънавият ва маърифат жамоатчилик марказининг бош вазифаларидан эмасми?

Шу ўринда муқаддас қадамжодаги яна бир кўнгилсиз воқеа хусусида тўхталишни жоиз деб топдим. Яқинда мазкур ерда фаолият кўрсатаётган масжиди жомеъдан учта қимматбаҳо гилам номаълум шахслар томонидан ўғирлаб кетилган. Аллоҳ уйида тавқи лаънатдан қўрқмасдан содир этилган бу қабиҳлик ва пасткашликни эшитиб жунбушга келасан киши. Энг камбағал, қашшоқ одам ҳам, агар иймони бут бўлса, шундай жаҳолатга қўл урмаслиги аниқ. Бундай жирканч ишни фақат маънавий жиҳатдан йўқсул, сурбет нокасларгина қилиши мумкин. Зиёратгоҳнинг шайх ва муллалари Муҳаммад Мурод Хўжа, Ўрозбой Ших ва Шарифбой Абдуллаевларнинг таъкидлашларича бундай ўғирлик бу ерда илгари ҳам содир этилган экан. Бир йил олдин масжиди жоъме ихтиёридаги музлатгич ва қурилиш материаллари бир кечадаёқ ўмариб кетилган. Қинғир ишга қўл ураётган ўғри ким? Бу ёлғиз яратган эгамгагина аён. Ювуқсиз оғзини маънавият чашмасини булғаётган қаллоб ва гумроҳларга жазо тайинлаш олий ҳакам тангри таолога, қолаверса виждон ҳукмига ҳавола!..

Эрпўлат Бахт

САНЪАТ ДЎСТЛИКНИ БОҒЛАЙДИ

Куни кеча Франция элчихонасида Ўзбекистон рассомларининг "Анъана" бадиий кўргазмаси очилди. Унда ўз асарлари билан тасвирий санъат оламида машҳур А.Волков ва таниқли ҳайкалтарош Д.Рўзибоевлар иштирок этишди.

А.Волков асли фарғоналик. Шу боис ҳам унинг ижодида водийнинг рангоранг табиати ўз аксини топган. Айниқса, "Анорий чойхона" асари бу мўйқалам соҳибига рангтасвир оламининг диққат-эътибори ва ҳурматини келтирган.

Дамир Рўзибоевни эса санъат ихлосмандларига таништиришнинг ҳожати йўқ. Уни ҳақиқатдан миллий ҳайкалтарошлик мактабининг асосчиларидан деб билишади. У яратган асарлар эса кўплаб санъатшунослар изланишларининг асосий нуқтасига айланган.

Кўргазмани кириш сўзи билан Франциянинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси жаноб Жан-КлодРишар очар экан, бундай кўргазмаларнинг мамлакатлараро дўстлик ришталарини янада узвий боғлашдаги аҳамияти нечоғлик катта эканлигини таъкидлади.

Суратларда: Кўргазмадан лавҳалар.

Иш билганга...

ОЛТМИШ ҚИЗНИНГ ОҒАСИ

ёки Боёвут туманидаги «Гўзал Турон» хусусий деҳқон-фермер хўжалиги раиси, ёшлар мураббийси Ғафуржон ОЛИМЖОНОВ сувратига чизгилар

Мустақил юртимизда ҳозир юз Сулаймондан бадавлатроқ, юз Хотамтойдан сахийроқ тадбиркор, ишбилармон йигитлар борлиги ҳеч кимга сир эмас. Уларнинг давлати бор, олам-олам божу ҳирожга бергусиз ўз эрки, сабру қаноати бор. Ақлу хуши жойида. Қаерга қўл узатса етади. Бундайлар ўзи учун, бугуни ва эртаси учун, болалари, неваралари учун демакки, келажаги учун йўқдан йўниб, тўққизни ўттиз қиладиган меҳнаткаш, ишбилармон кишилардир. Боёвутга қилган сафарларимдан бирида ана шундай тадбиркор кишилардан бири билан танишиб қолдим.

Ғафуржоннинг таржимаи ҳоли ҳам кўпчилик тенгдошлариникига ўхшаб кетади. У Боёвутда туғилди. Мактабга борди. Ғўзапояларга қоқилиб этак-этак пахта терди. Сувчилик қилди. Ҳа, энди қули ўлмас, ризқи кам бўлмас, деганларидек даврга муносиб инсон бўлишга ҳаракат қилди. Сирдарё Педагогика институтининг Рус тили ва адабиёти куллиётини битирди. Боёвут ёшларига етакчи бўлди. Ҳозирги Турсунбой Латипов номли жамоа хўжалигида касаба уюшмаси раиси бўлиб ишлаяпти.

У ҳам тенгдошлари қатори, ҳамкасбларига ўхшаб умргузаронлик қилиб юраверишн ҳам мумкин эди. Ахир, еттита фарзанднинг отаси бўлди. Бировдан кам жойи йўқ. Ҳадемай, фарзандлари ҳам қаторга кириб қолади.

Аммо... Бундай дўппини қўлга олиб мулоҳаза қилиб кўрса, атрофига бундай разм солиб қараса, тадбиркор ва ишбилармон кишиларнинг куни туғибди. Туман ёшларига етакчилик қилиб юрганида кўпдан-кўп дўстлар орттирмагани, бировни ака, бировни ука деб гилам тўқиш сирларини ўрганди. Бу борада ўз малакасини ошира борди.

Кейин Турсунбой Латипов номли жамоа хўжалиги раисини ҳоли-жонига қўймай икки қаватли болалар боғчаси учун қурилган, аммо қурилиш маблағ йўқлиги сабабли оро йўлда қолиб кетган бинони қайта таъмирлаб, хусусийлаштириб олди. Шундай кишилардан Анорқул Турдимуродов ва Бувиниса Ҳасановалар Ғафуржоннинг жонига оро киришди. Ҳамқадам, ҳамфикр, ҳаммаслак бўлишди.

Ғафуржон бундай чамалаб қараса, улар яшаётган ҳудудда ўнлаб ишсиз ёш қизлар бор экан. Демак, Ғафуржонга, Анорқул акага, Бувинисохонга ўшаган тадбиркор кишилар қанча кўп бўлса, шунча яхши бўларкан.

Улар ишни дастлаб 30 нафар қизларни тўплаб, гилам тўқиш касбини ўргатишдан бошлашди. Шу ернинг ўзида ўқув курси очилди... Битта хонани ўқув курси хонаси учун қайта жиҳозлашди. Шундай қилиб бу ерда ўқув маркази ташкил қилинди. Боёвут тумани меҳнат биржаси бошлиғи Қурбон Омоновнинг саъй-ҳаракатлари туфайли ўқувчи қизларга ўқув жараёнида ҳам ҳақ тўлаш йўлга қўйилди.

Кўп ўтмай қизларнинг қўли ишга келиб қолди. Улар тўқиган гиламлар кўзни қувонтира бошлади. Бу гиламлар тезда харидорларни топа бошлади. Кейинги сафар яна ўттиз нафар қизлар ўқишга жалб қилинди. Улар ҳам ўқиб, ҳам гилам тўқиш сирларини ўргана бошлашди.

Қизлик уй — сариштали уй, деб бежиз айтишмаган экан. Қизлар бўш вақтларида чувиллашиб, атрофни қиртишлаб тартибга келтиришга киришиб кетдилар. Анорқул акани ҳоли жонига қўймай 60 туп ўрик кўчати топиб келишга мажбур қилишди. Шундай қилиб, олтмиш нафар қиз учун олтмиш туп ўрик дарахти пайдо бўлди. Шу кунларда қизлар меҳридан баҳра олган ўрикзор шиғил мевага бурканган.

Шу орада юртбошимизнинг «Кичик ва ўрта тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги Фармони чиқди-ю, Ғафуржон Олимжоновнинг ишлари янада юришиб кетди. У «Бизнес-фонд» жамғармаси орқали бир миллион сўм қарз ёрдам пули олди. Шунингдек, Олтиариқ жун ва Учқўрғон ип-йигирув фабрикалари билан келишиб, ўзаро шартномалар тузилди. «Гўзал Турон» хусусий деҳқон-фермер хўжалигига машина, трактор ва керакли асбоб-ускуналар сотиб олинди. Албатта, янгилик хамирдан қил суғургандай ўз-ўзидан осонгина юзага келди, Ғафуржон эса, даври-даврон эгаси бўлди, деб ўйлаш хато.

Ғафуржон эса ҳамон тиним нималигини билмасди. У яна елиб-югуриб, хўжаликдан 10 гектар ер ундирди. Унинг 7 гектарига чигит экишди. Қизлар астойдил парвона бўлиб меҳнат қилишди. Ўтган йили кузакда мўл ҳосил кўтарилди. «Оқ олтин»нинг режадан ортган қирқ фоизидан келган даромад фермер хўжалигининг иқтисодий аҳволини яхшилашга сарфланди. Ғафуржон энди 60 та тикув машинасини сотиб олди. Ҳозирги кунда тикув цехида яна 30 нафар қиз-жувонлар меҳнат қилишаётир. Назира Тошматова, Гулҳаё Ҳайитова, Қурбоной Муҳаммадиева, Малика Набиева... Эҳ-ҳе, олтмиш қизнинг, қолаверса кейинги курсларда ўқиб, ҳунар ўрганаётганларнинг исмушарифларини ёзадиган бўлсак, қоғоз бакор келармикан, деган хаёлга бордик. Шунинг учун ҳам олтмиш қизнинг оғаси — «Гўзал Турон» хусусий деҳқон-фермер хўжалигининг раиси Ғафуржон Олимжонов шаънига илиқ гапларни айтишга журъат қилдик, холос.

Ҳаммани тўғри йўлга бошлаш, ҳаммага пешвоз чиқиб, етакчи бўлиш осон иш эмас, албатта. Мушкулотларда синалган енгилмас куч бор, бу йигитда дейман, ўзимча. Ва олтмиш қизнинг оғаси, сардори Ғафуржон Олимжоновга, унинг қилаётган ишларига кушойиш тилаб, хайралашаман: Яна кўришгунча, омон бўлинг, дўстим Ғафуржон!

Шавкат ТУРОБ

ҒАЙБУЛЛОҲ ас-САЛОМ

Армон

УНУТМАСМАН, ТОКИ ТИРИКМАН

Ҳижрон қафасида жон қуши дам қиладур,
Ғурбат бу азиз умрни кам қиладур,
Не навъ битай фироқу ғурбат шарҳин,
Ким кўз ёши номанинг юзин нам қиладур.

Заҳириддин Муҳаммад БОБУР

У олимдан чиққан шоир эмас, шоирдан чиққан олим эди. Ўзидан еттита шеърий тўплам қолдирди: ''Райҳон'', (1977), ''Олам остонаси'' (1980)'', ''Юлдузлар табассуми'' (1981), ''Чорраҳадаги уй''(1983)'', ''Сандувоч'' (1988)'', ''Руҳият'' (1990)'', ''Саратон'' (1991), ''Хўрсиниб ботади юлдузлар'' мажмуаси нашрга тахт ҳолда турибди. Матбуот саҳифаларида кўплаб шеър, достон, қасида ҳамда турк, озарбайжон, туркман, рус, қорақалпоқ ва Лотин Америкаси халқлари адабиётларидан қилган таржималари сочилиб ётибди... Китоб ҳолида чоп қилинганлари ҳам анча.

Замондан ортда қолганларни урадилар.Замон билан баравар қадам ташлаганлар аксарият дориламон яшайди. Замондан ўзиб кетганларни эса ўша замоннинг ўзи жазолайди. Тилак ҳамма вақт Вақтдан баланд, Вақтдан олдинда юришга талпинди... У мен билган аллақанча ижодкор, сўзшунос, файласуф, замона буюкларидан устун эди. Кеча ва бугун заминидан туриб,эртанинг қаддиасти,юксакликларини кўра олди.Ҳалқуми бўшлиғидан эмас, юрак минбаридан туриб сўзлади. У хаёлпараст, онадан янги туғилгандай масъум, бегидил, ҳур инсон бўлиб қолди сўнгги нафасигача.

Баъзида ҳорғин ўйга толаман. Ҳайриятки, бу мислсиз гўзал нашъу намоларга бой,жаннатмакон ёруғ жаҳонда ва айни чоғда, беҳаловату бевафо, буқаламун даҳри дун, кажрафтор фалак оғушида, шу беш кунлик муваққат работда фидойи, ўз фароғатинигина ўйламайдиган Тилаклар,Тилакмонанд инсонлар,далли-дарвешлар бор. Дунёнинг қизиғи шулар билан! Мабодо, чўпчакка, эртакка, учар гиламларга, фирдавсул иқбол, жаннатул маъвога, хаёлий бахтлар водийсига, баний одамнинг шарифлигию, боқий Яхшиликнинг тантанасига, ҳазрат Истиқлолга чин юракдан, болаларча ишонадиган бу сингари мўмин инсонлар бўлмаганидами.... Ё ҳув,бу кўхна,зерикарли,баъзан жирканч, тўпос, гуноҳкор рўйи заминда нафс гадоси бўлиб, ҳол-беҳол судралиб юришнинг, чиндан-да, бир чақалик қизиғи қолмасди.О, Дониё шаҳзодаси Ҳамлет! Сен менга нақадар замондошсан...

Раҳматли Тилакжоннинг ёш студент шогирдлар ҳар гал- дарс ёки суҳбат маҳалида, унинг ёқимтой қиёфасида зукко таржимашунос олим билан бирга, эҳтиросли шоир, мутаржим билан юзма-юз келар эдилар. У дорилфунунга, минбаргоҳ ёки дарсхонага кириб келиши билан ҳаммаёқ барқ уриб ёришиб кетарди. Оддий талабадан тортиб, мураббий, мударрисларгача унга мунтазир бўлиб туришарди. Каттаю кичик барчанинг Тилак билан бағри бутун эди. Сабоқлари, суҳбатлари, шеърхонлигию таржималари, маърузаю машқлари ҳеч қачон белгиланган қирқ беш дақиқа билан якун топмас, балки дарсдан кейин ҳам узоқ давом этарди... Дам олиш, ўзини асраш нималигини мутлақо билмасди. Қачон қараманг сафарбар ҳолатда, бесаранжом. Тилак турғун муаллим эмас, ҳаракатдаги ижодкор эди. Тасаввур қилингки, у ҳар гал, сабоқ пайтида қаламкаш ёшларнинг уйғоқ қалбига ва онгшуурига,- яхши маънода!.. ''секин портловчи бомба'' ташлаб кетарди. Қачон қараманг, шоирни бир тўда тиниб-тинчимас, изланувчи, сершовқин йигит-қизлар қуршовида кўрардингиз. Гапириб ва кулиб чарчамасди. Хоҳ йўлакда, кўчада, минбаргоҳда (кафедрада) бўлсин, ҳатто ўз хонадонида ҳам унинг танҳо ўй суриб ўтирганини кўрмаганман. Бисотидаги энг қимматли жавҳар -вақтини ва азиз умрини бусбутун ёшларга тикди. У билан сўнгги учрашувимда ҳам (кошкийди билсайдим, бу -сўнгги суҳбатим эканини, навбатдаги дийдорлашув рўзи маҳшарга қолаётганини!..), ўзи бир ҳолатда, елкасидан нафас олиб турибдию, ўша истеъдод соҳибларидан ҳайратланиб, куйманиб сўзлади. Қалбан уйғоқ, дарёдай тошқин навқирон ижодкорларнинг ажойиб авлоди, тийрак шоирлар эшик қоқмоқда, деганди. Қоғоз тақчиллиги, нашриётларнинг бирин-кетин касодга учраётганидан афсус-надоматлар чекаркан, ёш истеъдодларнинг ижоди совиб, сўниб қолишидан хавотир оларди.

Ишонгинг ҳам келмайди кишининг. Тилакжоннинг ўзи чексиз севган бу ёруғ жаҳонда энди йўқлигига, бизни Иброҳимдан қолган эски ''дўкон'' ичра бесару сомон ташлаб кетганига, токи тирикман, ҳеч қачон кўниколмасам керак. Унинг меҳр тўла кўзлар билан менга боқишларини , ҳайратини, сеҳрли овозини, ёркин хотирасини бутун қолган умрим давомида ўзим билан бирга олиб ўтаман.

Худо раҳмат қилсин.

Тилак ЖЎРА

Учоқлар учарлар
Боқиб қол
Кўкимтир ўтлоқдан.

Кемалар сузарлар
Қараб қол,
Жимгина қирғоқдан.

Поездлар ўтарлар
Силки қўл,
Жилмайиб четроқдан.

Майли мен кетайин
Хайр де,
Хўрсиниб орқамдан.

Фақат сен кетмагин
Етолмаган соғинчим,
Кечолмаган ҳасратим.

ШУКУР БУРҲОН

Шукур Бурҳоннинг ҳовлисида
Бир туп хурмо дарахти ўсади.
У ҳар тонг ўтли нигоҳи-ла
Хурмо гуллашини кутади.

Шотутнинг садафдай беғубор
Маржондай ёнишини кутар.
Атиргуллар жилмайиб хумор
Дилни чўғдай ёнишини кутар.

Тонгда титроқ тушларим ўйлаб
Руҳ кўтара бошларкан исён,
Узугига жойлаб дунёни
Айлантиради Шукур Бурҳон.

''Қуёш бу тун қайларда ётди,
Нега бунча бўзарар осмон?
Кимдир уни уч пулга сотди...''
Қуёшни кутади Шукур Бурҳон.

* * *

Бухорода тонг отар маҳал
Сукунатнинг бағрини тилиб
Шўх қушчалар бошлайди ғазал,
Барглар аро карашма қилиб.

Бухорода тонг отар маҳал
Лайлак билан Минори Калон
Ерга тушар астачўзилиб.
Гумбазларни қучар ҳаяжон
Ер билан кўк қолар узилиб.

Бухорода тонг отар маҳал,
Ер чарақлар, чарақлар осмон
Аста қаддин ростлар Минора.
Кўтарганча нурли бир тўфон,
Офтоб чалиб келар ноғора
Бухорода тонг отар маҳал.

* * *

Остонамда йиғлайди шамол,
Беланчакдай тебранар фонус.
Бобом эккан мажнунтол
Куйлар қўмсаб баҳорни ҳануз.

Остонамда сочин тарар тун,
Юрагимдан тўкилар оҳанг.
Узоқ кеча чиқармайин ун
Тун бағрида ўртанади тонг.

* * *

Дарёга талпинган туя дай
Талпиндим сўзларнинг бағрига.
Улар кўп олисда, қоядай
Қўлларим етмайди барига.

Тутундан толиққан танамда
Садосиз сўзларнинг зардоби.
Илондай чирмашар бўйнимга
Бесамар кунларнинг гирдоби.

ҲИНД СУВ ПАРИЛАРИ

(Сафарномадан)

Соат саккизларда «Хайдаробод, қайдасан?» деб жўнадик. Гўзал хиёбонлар, истироҳат боғлари, узун ва йўғон сочларини битта қилиб орқасига ташлаб олган бенгал қизлари ва жувонлари орқада қола бошлади.

Биз энди камон ўқидай ўткир бурчак ясаб (Агар, Калкутта-Ҳайдаробод), Ҳиндистоннинг жануби-ғарб бурчаги томон кетмоқда эдик.

Шаҳардан чиқаверишдаги «Бомбей-Руд» кўприги ниҳоятда ўзига хос, кўп тармоқли эди — лабиринтсимон. Шаклишамойили жиҳатидан бунга ўхшайдиган кўприк дунёда бошқа бўлмаса керак. Бу кўприкка кетган маблағга кичикроқ бир шаҳарча қуриш мумкин эди, деб ўйладим. Адашиб ярим соатча шу кўприкдан чиқиб кетолмай юрдик...

Менинг кўз олдимга йўллардаги кўприк қурилишларида бошида бетон ташиётган аёллар келди. Наҳотки мана бу поёни йўқ кўприкка кетган ҳисоби йўқ бетон-қоришма ҳам ҳинд аёлларининг заҳматкаш бошидаги тоғораларда ташиб чиқилган бўлса?..

Кўприкдан ўтиб, ҳеч қанча юрмай бир қишлоққа етдик. Йўлимизда ёнилғи ташувчи машиналар қаторлашиб тўхтаб турарди. Митинг бўляпти. Ҳайдовчилар иш ташлашибди... Аста юриб ўтиб кетдик.

5-6 чақиримдан кейин кокосчиларга дуч келдик. Бу қанғил, ярим яланғоч одамлар (белида фақат лунгиси бор холос) кокосни машинадан тушириб, йўлдан пастроқдаги эски бино олдига ташишарди. Атрофда кокос чиқиндилари (маккажўхори соқолига ўхшаган) хирмон-хирмон бўлиб уюлиб ётибди. Шу жойда тўхтадик. Сабаби олдимизда яна машиналар турна-қатор бўлиб тўхтаб турарди. Анча турдик. Машиналар силжийвермагач, Аҳмаджон олдинга бориб хабар топиб келди: кечаси Бугли деган жойда миллий конгресс партиясининг 3 раҳбарига суиқасд уюштирилибди. Иккитаси ўлибди, биттаси ярадор бўлибди. Қотиллар қидирилмоқда экан. Шунинг учун йўлни тўсиб қўйишибди. Кўчанинг ўнг қирғоғидан қийинчилик билан ўтиб бордик. Аҳмаджон бақириб-чақириб юрган полисменлар бошлиғига: Мен Деҳлиданман, булар чет элликлар, виза муддати тугаяпти, кеч қолишса ҳукуматимиз катта жаримага тушади, деган эди, соддадил ва ишонувчан одамлар-да, бизни ўтказиб юборишди. Йўлда пиёдалар, велосипедлилар, рикшачилар кўп эди (рўпарамиздан келадиган машиналар ҳам тўхтатилган, қолган йўл ниҳоятда тор эди), имиллаб юраверib, нафасларимиз қайтиб кетай дейди.

Кеча Калькуттада ҳам 3 та қотиллик юз берган экан. Тавба, воқеа содир бўлган жойда ҳеч гап йўқ, бари ваҳимаси, акс-садоси бу ёқда бўляпти...

Ниҳоят, эркинликка чиқиб кетдик. Яна шолизор, бамбукзор, бананзорлар бошланди... Бундай гўзал манзаралардан кўз юмиб, мудраб кетмоқлик гумроҳликдир...

Ҳаво бирдан айнидию ёмғир шаррос қуйиб юборди. Ипакдай майин ва лекин ўқдай шиддатли... Бу ёмғирдан қочиб улгуриб, қутулиб бўлмас эди. Балки шунинг учундир, шоли ўтаётганлар парво қилмай (улар қочадиган пана жой ҳам йўқ), ўз ишларида хотиржам давом этишарди... Ўзиям кун тиғини еб, жизғанак бўлиб, терлаб турган орқаларига ёмғир тушганида қозондаги сув аралаш ёғдай чисирлаб кетса керак...

Харакпур шаҳрига яқинлашяпмиз. Аҳён-аҳёнда нилуфарли кўллар учраб қолмоқда. Бир карьерда шағал машиналарга, белкуракда юкланяпти. Во, азаматлар-ей... Юк ортувчи техника йўқмикин ё танқисмикин?..

Бу ёқдаги қишлоқ аёллари ҳам биздаги каби ўзларига унча қарашмас экан. Бунга бечораларнинг вақти ҳам, имкониятлари ҳам йўқда. Шолизорда ҳам, қурилишларда ҳам аксарият аёллар, қизлар бўлса...

Бир жойда, ёмғирда шамсия тутиб шоли ўтаётганларни кўриб, роса ҳайратландик ва қойил қолдик. Мана буни чинакам фидойилик, заҳматкашлик деса арзийди.

Катта мамлакатнинг юки ҳам катта, оғир бўлади-да. Йўлда юк машиналарининг шунақа тиқин «қопқоғи»га тўғри келдикки, битта йўлдан шунча машина юришини тасаввур қилиш қийин. У томонга ҳам, бу томонга ҳам шунақа тизилганки, орага битта одам сиғмайди. Камида икки чақирим йўл шунақа. Рулда Зокиржон ака эди. Унинг таваккалчилиги, дадиллиги билан ярим соатларда «қопқоқ»дан чиқиб кетдик. Ҳайдовчиларнинг (улар божхонага бож тўлаш учун навбатда турганлар эди) айтишича, эрталаб соат 6 да келганлар бор экан...

Катта Биатри кўпригидан тунда, юлдузлар дарё сатхида мавжланиб ўйнаётган маҳалда ўтдик. Соат тунги 12 яримда Буху Банишвар шаҳрига етиб бориб, «Натраж» меҳмонхонасида тунадик.

Денгиз яқинлашаётгани учун ҳаво анча салқин эди. Дарвоқе, бугун бир палов қилиб ейлик, деб, йўл бўйи сабзи («гажир» дейишаркан) қидирдик, йўқ. Бир шаҳарчада «каттақўрғон» (қрим) навига ўхшаш, лекин кўкишроқ ва қизил думалоқ узумлар кўрдик. «Ангур» дейишаркан, демак, форсийдан ўтган...

Мана, йўлга чиққанимизга 1 ойдан ошди. Ҳамманинг дилида ватанга тезроқ қайтсак, деган ният ғимирлаб қолган...

Эрталаб Бенгал кўрфази томондан шабада эсаётган эди, танамиз бирам яйрамоқда...

Йўлга чиқиб, озгина юргач, йўл бўйидаги бозорчадан гажир топдик. Килоси 12 рупий!

Денгиз яқинлиги бу ердаги балиқ бозоридан, ҳаммаёқни тутиб кетган балиқ ҳидидан ҳам билиниб турарди. Оқиш зоғора балиқлар, майда кивиретка («пиво билан жа кетади», дейди Тўлқин ака), қоғоздай юпқа камбала, ундан сал қалинроқ — шапалоқдай балиқлар... Капкатта кишилар фақат бир шортик-калта иштонда, астойдил чордона қуриб ўтирганча, балиқ савдоси ила машғул эдилар. Уларнинг қорни, кўкраги, елкаларигача балиқ тангалари ёпишиб йилтиллаб туради.

Анча жойгача балиқ ҳиди димоғимиздан кетмади.

Бир манзарага кўз энди кўникканда бирдан бошқача бир гўзал манзара намоён бўлади. Киприк қоқмай томоша қилгинг келади. Дафтар қоралаш билан бир пас ардармон бўлсам, шериклардан бири: э, зўр нарса ўтиб кетди-да, кўрмай қолдингиз, деб чалғитади.

Қишлоқ ўртасидаги атрофи палма ва бошқа ҳинд диёрига хос чиройли дарахтлар билан ўралган ложувард сувли кўл бўйида тўхтадик (Пури йўлида). Кўлнинг ҳар жойҳар жойида гўё доналаб экилгандай оралиқлари бир хилда, чиройли очилиб турган пушти гуллар одамнинг завқини келтиради. Мен аввалига уларни Виктория региямикин, деб ўйладим. Яқинроқдан кузатсам, оддий сув нилуфарлари экан.

Кўлда яна бошқа ажойиб нилуфарлар ҳам бор эди-улар қирғоққа яқин жойда чўмилаётган олти нафар бенгал аёллари эди. Уларнинг эгнида яшил, қизил, пушти рангли шаффоф сарийлар бўлиб, нақ сув париларини эслатишарди. Юзлари одатдагидай қорамағиз бўлса-да, қуёш нурида, зангори сув ва сарийлардан қайтаётган ранглар шуъласида жуда ҳам ёқимли тус олган эди. Бир-иккита оқ баданлилари ҳам бор эди. Кино ва телетасвирчиларимиз бундай гўзал лавҳага дуч келиб қолганларидан ўзида йўқ, камераларини тўғрилаб оҳиста-оҳиста яқинлашиб боришарди. Сув парилари ҳинд аёлларига хос навозиш билан, уялгансимон жилмайишиб, айни вақтда ҳайронлик билан бизга қарашаркан, сарийларининг узун бари сувини сиқишиб, яланғоч елкасига ўрашиб, томоқлари остини тўсишиб, ҳовучларида сув олишарди-да, бўйниларидан, елкаларидан қуйишиб ўйнашар ва сассизгина кулишарди. Уларнинг ҳолатида аёл зотига хос қизиқиш (фото, кинога), виқор ва ўзини кўз-кўзлаш маъноси ҳам йўқ эмас эди.

Бир зумда қаёқдандир пайдо бўлган болалар бизни ўраб олишди.

Биз ҳамон бир-бир босиб, хавотир ва қизиқиш билан олға қараб талпинмоқда эдик. Таржимонимиз: аёлларга яқин борманглар, одобдан эмас, маҳаллий эркаклар билан ғижиллашиб юрмайлик, дея огоҳлантиргач, тўхтадик.

— Ҳа, боридан ҳам маҳрум бўлиб қолмайлик, — деди кимдир ҳазиллашиб...

Болалар сафига каттароқ ўспиринлар ҳам келиб қўшила бошлагач, томошани уларга бериб, қайтдик...

Шундан кейин, табиат манзаралари янада гўзаллашиб, кокос ёнғоқзори, палмазорлар қуюқлашиб кетди.

Аёллар кўримсиз жойда эҳтирос ҳам сусайиб кетади. Албатта, ҳар кимники ўзига, ой кўринар кўзига. Чунки кўз ҳам, дид ҳам кўриб юрилганига ўрганади, мослашади. Ахир, инсон ҳамма нарсага кўникади, кўникишга мажбур — бу ҳаётнинг энг даҳшатли, бешафқат қонуни, энг аччиқ ва аламли ҳақиқатдир... Эҳтимол қорамағиз одамларга оқ юзли аёллар ғалати, рангсиз туюлар, лекин биз бу ерда оқ баданли аёлларни учратсак, худди ўзимизнинг аёлларни кўргандек бўлардик.

Дарё ирмоқлари, каналлар, кўллар, очиқ сув ҳавзалари, сув босган жойларга тез-тез йўлиқа бошладик. Намликнинг ортаётгани ҳам денгиз яқинлашаётганидан дарак берарди.

Хурмо ва кокос ёнғоғи, банан ва ананас дарахтлари (меваси эмас, албатта) бир-бирига ғоят ўхшаш бўлиб, кўз ўргангандагина уларни аниқ фарқлаш мумкин экан.

Пастаккина томи қамиш билан ёпилган уйлар аввалги асрларни эслатади. Бостирмасимон, уч тарафи хашак билан ўралган, олди томони очиқ чайлалар менга ниҳоятда эриш туюларди. Чайла атрофларида анча катта бўлиб қолган болалар қип яланғоч югуриб юришарди. Аммо шуниси ғалатики, ана шу қамиш уйнинг ёнида икки қаватли, маҳобатли уйлар бўлиб, уларнинг балкон-айвонларида пўрим жаноблар, хонимлар ўтиришарди. Ҳиндистонда умуман бойлар билан қашшоқлар кескин ажралиб туришар, улар орасидаги зидма-зидлик маманаҳ деб бўртиб кўринарди. Ўрта ҳоллар эса умумий оломонга сингиб кетгани ва кўпчиликни ташкил этгани учун кўзга унча ташланмас эдилар...

Хонадонлар, маҳаллалардан ўтилгач, яна ўрмонзор, тўқайзор, сув кўлмак бўлиб ётган ерлар бошланди. Зах ҳиди анқийди. Ўрмонлардан ўтин ташиётган қанғил эркаклар, чандир аёллар беихтиёр халқ эртакларини эслатиб юборади.

Ҳиндларнинг сигирларни ниҳоятда ҳафсала билан ювиб-тозалашларини кўриб, бу ҳам ана шу жониворни муқаддас ҳисоблашганидан, деган хулосага келдик.

Ниҳоят, денгиз, бешик-бешик тўлқинлар кўрина бошлади. Шундоқ ўнг ёнимиздан Бенгал кўрфазининг нафаси уфурмоқда. Чап тарафимизда денгизга қуюлаётган, қуюлишга шай дарё ирмоқлари...

Қамчибек КЕНЖА.

Қорақалпоғистон Давлат Университетида таълим олаётган бўлажак журналистлар машғулот пайтида.

Сурхон томонларда

«ШЎРЧИ»ЛИКЛАРНИНГ ШАШТИ БАЛАНД

Дон маҳсулотлари ҳиссадорлик жамияти оталиққа олган ''Шўрчи'' футбол жамоасининг бу йилги шашти баланд. Жамоага ҳиссадорлик жамиятининг жонкуяр раҳбари Эркин Қурбоновнинг доимо ғамхўрлиги яхши самара беряпти. Ўйинчилар махсус кийим, спорт анжомлари билан таъминланган. Уларни моддий жиҳатдан рағбатлантириш ҳам Омон Чўтов, Бўрон Менгбоев сингари фидойи кишиларнинг диққат-эътиборида.

Шўрчилик футболчилар бу йил жамоани олий лигага олиб чиқиш ниятида астойдил ҳаракат қилмоқдалар.

ЯНГИ РАИС

''Камолот'' жамғармаси Ангор тумани кенгашининг йиғилиши бўлиб ўтди. Унда ташкилий масала кўрилди. Фарҳод Исмоилов туман кенгаши раиси вазифасига, Мансур Мардонов эса муовинлигига сайланди.

Туман бўлимининг янги раҳбарлари ишни янгича бошладилар. Улар аввало ташкилот, корхона, хўжаликлардаги жамоатчилик марказлари фаолиятини жонлантиришга киришдилар. Бу хайрли ишда уларга Биноқул Йўллиев, Эшпўлат Маратов, Ўрол Бобомуродов, Гулмурод Аҳмедов, Панжи Турсунов, Аҳмад Абдухолиқов сингари фидойи ва жонкуяр кишилар кўмак бермоқдалар.

КОМПЬЮТЕРЛАР СОТИБ ОЛИНДИ

Холли Хўжанов тадбиркор, янгиликни доимо ҳис этадиган мутахассислардан бири. Унинг фидойилиги ва елиб-югуриши туфайли шу йилнинг дастлабки уч ойидаёқ Жарқўрғон тумани ''Пахта'' банкининг моддий-техника таъминоти яхшиланди. Бир миллион беш юз ўттиз беш минг сўмлик замонавий асбоб-ускуналар сотиб олинди. Ўн битта компьютер олиб келингач, турли олий ўқув юртларининг сиртқи бўлимида таҳсил олаётган ёшларнинг малакасини ошириш учун имкониятлар яратилди.

НОДИРА ҒОЛИБ

Термиз шаҳрида ''Йил ўқитувчиси'' кўрик-танлови ўтказилди. Унда ўн учта туман ва иккита шаҳардан ўнлаб педагоглар ғолиблик учун беллашдилар.

-Кўрик-танловда Термиздаги 12- мактаб ўқитувчиси Нодира Эсонова ғолиб чиқди,- дейди Қумқўрғон туман халқ таълими бўлими мудири Файзулла Мирзаев.- Танлов натижалари шуни кўрсатдики, истеъдодли, ёш педагоглар сони тобора кўпайиб бораяпти. Туманимиздаги Йўлдош Хўжаназаров номли мактаб ўқитувчиси Бахтигул Нормўминова ҳам танловда фахрли ўринлардан бирини эгаллаганлиги бежиз эмас. Биз бундай танловларни доимий равишда, ёш, истеъдодли муаллимларни кашф этиш зарур, деб ҳисоблаймиз.

ЎЧОҚДАН ВОЗ КЕЧИШДИ

Ёшларнинг яшаши учун барча қулайликларни яратиш муҳим вазифалардан биридир. Буни яхши англаган Қизириқ туманидаги газлаштириш идораси ҳамда ''Ёшлик''жамоа корхонаси мутахассислари қишлоқларга ''Зангори олов'' олиб келмоқдалар. Айниқса, Холмамат Норқулов, Эшқобил Мақсудов, Абдувоҳид Худойберганов, Очилхон Отақулов сингари кишиларнинг жонкуярлиги туфайли юзлаб хонадонлар ўчоқдан воз кечдилар.

Уларнинг фидойилиги натижасида яқиндагина Истара қишлоғининг ўнлаб хонадонлари аҳолиси табиий газдан баҳраманд бўла бошладилар.

Жовли ХУШБОҚОВ, ''Туркистон'' мухбири.

9 МАЙ-ҒАЛАБА КУНИ

НУЪМОНЖОННИНГ ЖАСОРАТИ

Бухоролик Нуъмон Шарипов 1943 йилда урушга кўнгиллилардан бўлиб жўнаган, қисқа муддатли курсга ўқишга юборилган. Фронтга етиб келиши билан кичик сержант Шарипов ўқчи бўлим командири этиб тайинланди. Нуъмонжон фронтда кўрсатган жасорати учун "Шуҳрат" орденларининг тўла соҳиби бўлди.

...Нуъмонжон командир бўлган пулемёт расчети батальон кузатув пунктини қўриқлаётганди, кутилмаганда алоқачи келиб қолди ва уни батальон командири чақираётганлигини айтди.

Батальон командири капитан Шолохов кичик сержант Шариповни очиқ чеҳра билан кутиб олди.

- Сўнгги жангда батальон ёшлар ташкилотчиси ҳалок бўлди. Унинг ўрнига сизни тайинлашни лозим топдик,- деди батальон командири.

- Эплай олармиканман?- жавоб қилди Нуъмон.

- Ёрдам берамиз, эплайсиз,- гапни қисқа қилди капитан Шолохов ва асосий масалага кўчди. - Дарёнинг нариги қирғоғида плацдарм эгаллаган батальонимиз душманнинг қаттиқ қаршилигига дуч келди, зобитларининг ҳаммаси сафдан чиқди. Телефон алоқаси узилган. Юборилган алоқачилар ўз манзилларига етиб бориша олмади. Мен берган сигнал асосида эрталаб соат 7 да жангчиларни ҳужумга бошлайсиз. Ҳар бир жангчи билан гаплашинг, уларни руҳлантиринг. Душман кўзига тушиб қолмаслик пайида бўлинг. Вазифа тушунарлими?

- Тушунарли, ўртоқ капитан.

- Сизга мувоффақият тилайман, Нуъмонжон.

Ниқоб ҳалатини кийиб олган Шарипов топшириқни олган жойдан Райволон-Йоки дарёсигача ерга қапишган ҳолда судралиб борди. Йўл-йўлакай отишма йўналишини аниқлади. Дарёга етиши билан бошини ўт-ўлан билан беркитиб, сувга тушди ва сузиб кетди. Нариги қирғоққа чиқиш олдидан нафасни бироз ростлаб олди.

Душман плацдармга қарата шиддатли ўт-ўлан очиб турганлигига қарамай, Н.Шарипов батальон жангчилари ёнига бешикаст етиб олди ва батальон командирининг буйруғини уларга тушунтирди.

1944 йил 17 июнь тонг отарида ҳавога яшил ракета отилди. Сержант Нуъмонжон Шарипов ўрнидан дадил туриб, жангчиларни олға чорлади.

Сержант Шарипов 90-ўқчи дивизия командирининг 1944 йил 20 июнидаги буйруғига мувофиқ III даражали "Шуҳрат" ордени билан мукофотланди.

Мажид САМАДОВ,
журналист

КЎНГИЛ ЁШДА, КЎНГИЛ...

"Туркистон" фақат ёшларнинг газетаси деб ким айтди сизга?.. Шеър, мақола, ҳикоялари билан таҳририятимизга тез-тез келиб турувчи отахонларимизни кўриб хурсанд бўлиб кетамиз.

"Болам, газеталарингни ўқисам, баҳри дилим очилиб ўзимнинг ёшлик пайтларим эсимга тушиб кетади-да. Ўша пайтлардагидай ҳаяжонланиб кетиб анча-мунча шеър ёзиб келдим. "Мени кекса деб ўйлама, кўнгил ёш-да, кўнгил", деб қўядилар самимийлик билан.

Яқинда 9-май байрами. Ғулом Исмоил ва Тўра Жуман биздай пайтларида ўша иккинчи жаҳон уруши довруқ солган қонли кўчаларни кечиб ўтганлардан. Тўрақул аканинг эса болалигини уруш «Кемтик» қилган.

Биз ёшлар англаб етмасак-да, Ғалаба байрамининг сурури ва қадрини улар яхши биладилар. Уларга "Ғалаба байрамингиз муборак бўлсин" деймиз.

Гарчи бугун улар кексалик гаштини суриб яшаётган бўлсалар-да, қуйида эътиборингизга ҳавола қилинаётган шеърларда ҳамон ёшлик ўти сўнмаган...

НЕТАЙ?

Ташналаб йўлчиман, о, лоларухсор,
Яна қўмсаб келдим, бир кўришга зор.
Нетай, нола солиб бу дили бирён,
Дўзах оташида куйласа бедор?
О найлай, доимо юрагимдасан,
Нафасим, жонимда, тилагимдасан!

* * *

Боққи гулим, маст бўлайин ман.
Қуёшга ҳамдаст бўлайин ман.
Умримки мудом оловдай ёнгай,
Оташларга пайваст бўлайин ман.

Ғулом ИСМОИЛОВ

ДЎСТЛИК ҲАҚИДА

Дўстлар бирлашса, душман нияти бир пул бўлур,
Ҳасадчи, кўролмаснинг бағри куюб кул бўлур.
Яккаларнинг устига от ҳайдовчи топилар,
Дўсти йўқлар таланар, хор-зор бўлур, қул бўлур.

Дўстлар билан уй обод, ватан обод, шодонлик,
Қийин ишлар тез битар, бахтли яшаш шул бўлур.
Бирлашганлар ўзар деб айтилмаган бекорга,
Дўстлар киришса агар, кенг саҳролар гул бўлур.
Дўстлик бўлмаган жойда иш кетади тескари,
Сал ўтмасдан яшнаган гулистонлар чўл бўлур.
Етай десанг муродга, дўстдан айрилма, Тўра,
Яхши даврон сурасан, ризқинг доим мўл бўлур.

Тўра ЖУМАН

ТОЛ ТАГИДА
/Ҳазил шеър/

Илк баҳорнинг хуш ҳавоси қилади маст,
Юракларга солиб қўйиб, соз бир ҳавас.
Тол тагида кимдир имлар мени бесас,
-Олло берса шак келтирмак бўлар ирим,
Дея борсам,не ажабки, ўз кампирим.
Бу дунёда озми дейсиз нав-ниҳоллар,
Кокилларин ёйиб турган тўлин ойлар,
Унут бўлган дардларимни қўзғар еллар,
Чакалакдан аста боқсам бермай сирим,
Тол тагида кутаётган ўз кампирим.
Сим-сим ёмғир табиатни уйғотади,
Дов-дарахтга ўз дардини сўйлатади,
Ёшу-қари, ҳаммани тенг ўйлатади.
Кокилидан тутай десам, эвоҳ шўрим,
Ғунча мисол ёниб турар ўз кампирим.
Қулоқ бериб ирмоқларнинг шўх розига,
Сармаст бўлиб эрка баҳор ҳавосига,
Қолиб кетдим ҳиссиётнинг балосига,
Адоғи йўқ кўринмайди борар ерим,
Тол тагида турган ўшал ўз кампирим.

Тўрақул ХЎЖАҚУЛОВ

Номинг ўчсин, Уруш!

ДИЛДАГИ ЖАРОҲАТЛАР

Отам тўрт ўғил ва бир қизни тарбиялаб, катта қилиб, биз-фарзандларининг ташвиш ва хурсандчиликлари билан алаҳсиб бу дунёдан ўтди. Уч фарзандли бўлиб шу нарсани англадим-ки, у ҳаётини фарзандларига бахшида этибди. Падари бузрукворим ҳар бир ўзбек мисол оиласи учун иморат бунёд этди. Бу ишга у ҳаётининг сал кам 20 йилини бахшида қилган. Орада сиртдан ўқиб, олий маълумотли бўлди, бу ёқда ишини давом эттирди. Олий таълим олиш айниқса урушдан кейинги йилларда қийин бўлган лигини кўпчилик билади. Кейин фарзандларини уйлантириш ёки турмушга узатиш, уйли-жойли қилиш ...

Болаларим мактабга чиқиб, икки — уч йил таҳсил олишганида отамнинг энг улуғ иши беш фарзандини олий маълумотли қилгани эканини тушуниб етдим. Отам бу ишларнинг ҳаммасини беш йил заҳматли урушдан сўнг амалга оширди. Унинг ҳаёти осон кечган эмас экан. Бизларни тарбия қилаётганда кези келганда қаттиққўл бўлди, баъзан меҳрибонлик қилди. Телевизорда уруш ҳақида кино кўрсатилиб, унда урушнинг даҳшатлари намоён бўлса, отамда иягини силаб қўядиган одат бор эди. Уруш даврида осколка учиб келиб иягини тилиб кетган экан. Лекин бирон марта уруш туфайли ҳаста жисми ёки кўнглидан нолиганлигини билмайман. Дарди ичида экан.

1992 йилда уй-жой олиш учун отамнинг соғлиги ҳақида маълумотнома керак бўлиб қолди. Мудофа ишлари бўйича бўлим ходимлари марказий архивга мурожаат қилиб хат ёздилар. Тўрт ой деганда жавоб хати келди. Ундан маълум бўлишича отам 43 — йилда қаттиқ яраланиб олти ой касалхонада ўринда михланиб ётган экан. Натижада уни биринчи гуруҳ ногирони деб топиб, уйга жўнатмоқчи бўлишган, лекин отам тирик қолганига, оёқ-қўли бутунлигига хурсанд бўлиб, соҳаси бўйича иш берсалар фронтда қолишини сўраб ариза ёзган.

Урушга фармакология билим юртини битириб кетган эди. Шунда унга госпиталь аптекасига мудирлик лавозимини беришган. Ана шу яраланиш оқибатида у кейинги йилларда касалланиб уруш ҳақида кино кўрса ҳаяжонланиб кетадиган, урушда ўлиб кетган дўстларининг исмини айтиб, кўз ёши тўкадиган одат чиқарди. Ундаги руҳий касаллик ҳаётининг сўнгги йилларида анча азоб берди. Охирги вақтларда касаллик кучайиб унинг тортган азобларидан биз фарзандлар урушнинг бир бўлагини кўргандай бўлдик. Биз ёшлар ғалаба қанчалар машаққат ва қурбонлар ҳисобига келганлигини унутмаслигимиз лозим.

Саид Азлар

Фан ҳақида суҳбатлар

Р.БЕКЖОНОВ,
Ўзбекистон ҳамда Нью-Йорк Фанлар Академияларининг академиги.

ЎТА КАТТА ТЕЗЛИКЛАР ОЛАМИДА

Ўз вақтида хусусий нисбийлик назариясининг ёруғлик тезлигини тинч турган ёки ҳаракатдаги кузатувчи ўлчаётганлигидан қатъий назар, у бир хил қийматга эга эканлиги ҳақидаги хулосасига ишониш жуда қийин бўлган эди. Кузатувчига томон ҳаракат қилаётган манбадан чиқаётган ёруғликнинг тезлиги тинч турган манбадан, ҳатто кузатувчидан узоқлашаётган манбадан чиқаётган ёруғликнинг тезлиги билан баравар эканлиги айниқса сирли туюлар эди. Бу фактнинг иккинчи ифодаси шундан иборатки, ёруғлик тезлиги табиатдаги энг катта - чегаравий тезликдир: бошқа ҳар қандай тезликнинг, масалан, манба тезлигининг унга қўшилиши унинг қийматини ўзгартирмайди. Бўш фазодаги ёруғлик тезлиги барча йўналишларда бир хил катталикка эга эканлигини тушуниш қийин эмас, бу фазонинг изотроп эканлиги натижасидир. Агар ёруғлик тезлиги кузатувчи ёки манбанинг тезлигига боғлиқ бўлганида, мутлақ тинч турган системани топиш мумкин бўларди. Шундай бўлганида бизнинг дунёмиз Ньютон тасаввур қилганидек, барча физикавий ҳодисалар рўй берадиган каттакон бўш қутидан иборат бўларди. Худди шундай қутини Ньютон фазо деб атаган эди.

Лекин бу ҳолда Максвелл тенгламалари ўринсиз бўлиши керак эди, чунки бизга маълум бўлган ҳеч қандай системани тинч турган система деб ҳисоблай олмаймиз. Максвелл тенгламаларига кўра эса электромагнит тўлқинларининг тарқалиш тезлиги ёруғлик тезлигига тенг. Аслида ҳеч қандай жисм ёруғликдан тез ҳаракат қилмайди деб ҳисобланиларди. Аммо бу - фақат постулат, гипотезадир. Тажрибаларда ҳозирги пайтгача бирор марта ҳам ёруғликдан тез ҳаракат кузатилмаганлиги, унинг юз фоиз йўқлигини билдирмайди. Бирор шароитда учрамаган бўлса, бошқа шароитда учраши мумкин.

Матбуотда гоҳо-гоҳо ўта ёруғлик тезликлар ҳақида мунозаралар кўтарилиб турибди. Ушбу муаммо хусусидаги мақолалар сони бир ярим мингдан ортиб кетди. Уларнинг кўпчилиги кейинги ўн- ўн беш йил ичида эълон қилинган.

Дарҳақиқат, ҳаракат тезлигини нима чегаралайди? Биз кундалик ҳаётда дуч келадиган тезликларга нисбатан ёруғлик тезлиги бир онда содир бўладиган ҳодисадир. Аммо шундай тезлик ҳам космик масштабларга ўтганда жуда кичик бўлиб туюлар экан. Ҳатто Қуёш системасидаги бизга энг яқин бўлган планеталарни тадқиқ қиладиган аппаратларда ҳам сигналларни айирбошлаш анча сезиларли кечикиш билан содир бўлар экан.

Ёруғлик тезлигидан юқори тезликларда ҳаракат қиладиган зарраларни тахионлар деб аташ қабул қилинган. Тахион юнонча "тахис" сўзидан олинган бўлиб, "тез", "тез юрар" маънони билдиради. Уларнинг айрим хислатларини бизга маълум бўлган физик қонунларга асосан ҳам назарий жиҳатдан олдиндан айтиш мумкин. Улардан бири - зарранинг массаси ва тезлиги орасидаги боғланишдир.

Одатдаги шароитларда бу боғланиш ўта кучсиз ва биз уларни сезмаймиз. Агар жисм тезлигининг катталиги ёруғлик тезлигига яқинлашса, унинг массаси орта бошлайди ва бундан кейин ҳам унинг тезлигини орттириш учун янада кўпроқ энергия сарф қилишга тўғри келаверади. Бу ҳодисани ёруғлик тўсиғи деб аташади. Унга яқинлашиш жуда қийин. Бу жараён елкасида оғир юки бўлган сайёҳнинг тик қоя устига чиқишига ўхшаб кетади: қоя тепасига яқинлашиши билан сайёҳнинг юки борган сари оғир бўлиб бораверади. Қандайдир зарраларни, масалан, электронларни тезлатиб, ёруғлик тезлигига етиш учун чексиз миқдордаги энергияни сарф қилиш керак бўлади.

Ёруғлик тезлигидан паст тезликларда ҳаракатланаётган зарраларнинг тезлигини узлуксиз равишда орттираверишбилан тахионларга айлантириш мумкин эмас. Аммо масалага бошқа томондан ёндашилса, фикр ўзгача бўлади. Нейтрино ва фотонлар пайдо бўлишиданоқ ёруғлик тезлигига эга бўлганидек, тахионлар ҳам вужудга келиши билан ўта ёруғлик тезликка эга бўлиши керак. Улар ҳеч қачон ёруғлик тўсиғидан биз томон - паст тезликлар томон ўтмайди. Бу - тахионлар бутунлай янги типдаги зарралар деган маънони билдиради. Улар туғилганида ҳам, яшаш давомида ҳам ҳар доим ёруғликдан тез ҳаракатда бўлади. Шундай қилиб , тахионлар муаммоси мустаҳкам заминга эга бўлди ва унинг хусусиятларини чинакамига ўрганиш бошланди.

Эслатиб ўтамиз: одатдаги зарралар ёруғлик тўғрисига ўз тезликларини орттириш билан яқинлашадилар. Тахионлар эса ўз тезликларини камайтириш орқали яқинлашадилар. Агар синф тахтасида тик чизиқ ўтказилса ва уни ёруғлик тўсиғи деб олинса, у ҳолда унинг чап томонида тахионлар жойлашади. Тўсиқнинг ўзида масса ва энергия жуда юқори бўлади, тўсиқдан чап ёки ўнг томонга узоқлашилганда эса улар камаяди. Ёруғлик тўсиғи катта ва кичик тезликлар томон пасайиб борадиган энергетик тепаликни эслатади.

Тахион моддасидан ясалган шарча тепаликдан тушаётиб тезлигини йўқотади ва секинлашади, юқоридан тушаётган тахион олма секинлашади. Аммо ўта ёруғлик тезликдаги ўқ эса ҳаво қаршилиги таъсирида тезлашади. Одатдаги зарраларга қараганда ўта ёруғлик тезликлардаги зарраларнинг кинематик хоссалари бутунлай тескари.

Тахионлар дунёси - тезликларнинг ўзига хос антидунёсидир, ўзига хос аксидир! Унда ўта ёруғлик тезликларидаги зарраларнинг янги ажойиб хоссалари мавжуд.

Юқорида айтиб ўтганимиздек, нобарқарор зарранинг яшаш вақти унинг тезлигига қараб ортиб боради. Унинг фазовий ўлчамлари, узунлиги эса ҳаракат йўналишида камаяди - зарра қисилади, кулчага ўхшаб қолади. Албатта, вақтнинг секинлашиши сингари бу эффект ҳам жуда катта тезликлардагина сезиларли бўлади. Учаётган тез учар самолётнинг учиш вақтидаги узунлиги одам сочининг мингдан бир улуши миқдорича қисилади. Орбитага йўлдош олиб чиқаётган ракета узунлигини бир микронга қисқартиради. Агар унинг тезлиги ёруғлик тезлигининг ярмисига тенг бўлганда эди, у ҳолда унинг ўлчамларининг ўзгариши ўнларча метрни ташкил қилган бўлар эди.

Эътироф этиш керакки, одатдаги тажриба нуқтаи назаридан ҳаракатланаётган предмет яшаш вақтининг ортиши ва узунлигининг камайиши қизиқ туюлади. Аммо ўта ёруғлик тезликлардаги жисмлар бундан ҳам ажойибдур. Нисбийлик назариясига кўра тезлашаётган тахионнинг бўйлама ўлчами ортиб боради - ўта ёруғлик тезликдаги зарра тинч турган кузатувчига нисбатан ўз ҳаракат йўналишидаги ўқ бўйича шишади, тинч турган соат бўйича вақтнинг ўтиши тезлашади. Чексиз катта тезликда, яъни чегаравий ҳолда тахион чексиз узун траектория бўйича чўзилади. Бу вақтда унинг масса ва энергияси нолга тенглашади. Яна одатдаги зарраларга нисбатан тескари ҳол кузатиш мумкин.

Тахион ўзининг барча энергиясини бериб, траекториянинг бутун узунлиги бўйича тақсимланган ноинерцион материя заррасига айланиб қолади. Буни яна бошқача ҳам айтиш мумкин: чексиз тезликка эга бўлган тахион бир вақтнинг ўзида траекториясининг барча нуқталарида мавжуд бўлиб, уни бир онда босиб ўтади. шуни билдирадики, тахион фақат биргина - ягона вақтда мавжуд бўлади, бошқа пайтда эса уни фазонинг ҳеч бир нуқтасида кузатиб бўлмайди. Шундай бўлиб кўриниши мумкинки, абсолют бўш фазода турган кузатувчи ҳаракат қила бошлаб, атрофдаги фазо тахионлар билан тўлиб ётганини билиб қолади. Зарраларнинг сони кузатувчининг ҳаракат тезлигига боғлиқ бўлар экан. Ракетанинг тезлигини ўзгартириб, космонавт ҳар гал ўз атрофида турли хил зичликдаги материяни кўради. Тахионлар қадимий инглиз қасридаги шарпага ўхшаб гоҳ пайдо бўлиб, гоҳ йўқ бўлиб қолади.

Ўз - ўзидан тезлана олиш, шишиш бутун траектория бўйича ёйилиб кетиш - ҳақиқатдан ғоят одатдан ташқари ва ғаройиб хоссадир. Аммо "ғаройиб" дегани бу мумкин эмас деган сўз эмас. Одатдан ташқари ҳодисаларга ва хоссаларга кўникиш мумкин. Муҳими шундаки, уларнинг ўзи табиатнинг фундаментал қонунларига зид келмайди. Янада мураккаброқ қийинчиликларни сабабсиз ўта ёруғлик жараёнлар келтириб чиқаради. Бундай жараёнлар тахионлар учун ҳам тегишли.

Даставвал физикларга тахионлар билан боғлиқ жараёнларда вақт кетма-кетлиги ўзгариш фактининг ўзи ўта-кетган қарама-қаршилик бўлиб туюлар эди. Масалан, бир кузатувчига тахион уран атоми томонидан чиқарилиб, олтингугурт атоми томонидан ютилган бўлиб кўринса, иккинчи кузатувчи олтингугурт атоми томонидан ҳали уран атоми томонидан чиқарилмаган тахионнинг ютиладиганини кўради.

Бу жумбоқни покистонлик олим Сударшан ечди. У шуни ҳисобга олдики, элементар зарралар билан боғлиқ ҳар қандай ҳодисага ҳар доим тескари ҳодиса мос келади ва бу ҳодисада зарралар антизарраларга алмашган бўлади. Бундай симметрия тажрибада жуда яхши текширилган. Масалага формал нуқтаи назардан қараладиган бўлса, тўғри ва тескари жараёнларни бирлаштириш мумкин. Бунинг учун антизарраларга вақт бўйича орқага ҳаракатланаётган зарралар деб қараш керак бўлади. Агар шундай бўлса, у ҳолда иккинчи кузатувчи олтингугурт атоми антитахион чиқаришини, уран атоми эса уни ютиб олишини кўради. бу ерда ҳеч қандай қарама- қаршилик йўқ. Шунга қарамасдан, агар синчиклаб қаралса, қарама-қаршилик ҳали ҳам сақланиб қолганини кўрамиз..

(Давоми бор).

Жаҳон спорти тақвимидан

ФУТБОЛ ЮЛДУЗИ ПЕЛЕНИНГ МИНГИНЧИ ТЎПИ

Эдсон Аринтес до Насименто Пеле ажойиб, такрорланмас маҳорати билан футболни миллионлар севадиган ўйин даражасига кўтарди. Пеле "Сантос" спорт клубининг "Маракана" футбол майдонида киритган тўпларини 1969 йилнинг ноябрида мингтага яқинлаштирди.

Пеле 999-тўпни киритганда Бразилия матбуотини тасаввур қилиб бўлмайдиган ҳаяжон қамраб олди. "Сантос" навбатдаги учрашувни Сальвадорда ўтказди. Мусобақада тўп Пелега келиб тушганида ҳам "қирол" гол кирита олмади. Лекин газета ва журналлар 999-тўпнинг кетма-кет кўрсатиб ёзилган рўйхатини эълон қилди.

Биринчи тўп 1956 йилнинг 7 сентябрида "Сантос"нинг "Коринтиане" командаси билан бўлган ўртоқлик учрашувида киритилган. Ўша пайтда Пеле ўн беш ёшда эди. У фақат учрашувнинг иккинчи бўлимида ўйнади. Бунгача ўйин "Сантос" фойдасига ҳал бўлганди. Ҳисоб: 6:1.

ЖАНР узатган тўпни Пеле кўкрагида қабул қилиб олгач, чаққонлик билан Залуар қўриқлаётган дарвозага киритди. Бутун команда Пелени дастлабки муваффақият билан табриклади.

1958 йилнинг 15 июнида Пеле жаҳон биринчилиги ўйинларида ўзининг биринчи тўпини киритди. Уэльс терма командаси билан бўлган учрашувнинг 2-тайм 25-минутида Пеле Дididан тўпни қабул қилиб олиб, ўйинчилардан бирининг бошидан оширди ва бирданига, ҳеч қандай тайёргарликсиз дарвозага йўллади.

Сан-пауменинг "Комерсиал" командаси билан бўлган ўйинда 17 ёшли Пеле ўз шахсий ҳисобига 100-тўпни ёзди. Бир йил ўтмасданоқ, у 200-тўпни дарвозага йўллади. Бу 1959 йилнинг 13 июнида "Сантос"нинг "Нендерзаксен" командаси билан ўтказилган учрашувида қайд этилган эди. 1963 йилнинг 22 августи ва 1965 йилнинг 18 апрелида "Ботафого", "Флуминянсе" командаларига қарши ўйинларда 600-700-тўплар дарвоза тўрига туширилди.

1966 йилнинг 21 июнида Мадридда "Атлетико" дарвозасига 800-тўп урилди.

900-тўп 1968 йилнинг 21 июнида Нью-Йоркда "Сантос" Италиянинг "Наполи" командасини 4:2 ҳисобида мағлубиятга учратган ўйинида киритилган эди.

Йил ўтди. Бразилия 1000-тўпни кутарди.

Пеле эса 1000-голини жаҳондаги энг улкан стадионда киритишни хоҳларди.

Худди шундай бўлди ҳам. Лекин Аргентинанинг "Васко" стадионида "Васко-де-Гама" жамоаси билан бўлган учрашувда тўп Пелега ондасонда тегди. Аммо, унинг 1000-тўпини ҳамма бирдек кутаётган эди. Пеле 1000-тўп учун жон куйдирдики, "сантос"ликлар ҳатто ўз дарвозасини қўриқлашни эсдан чиқариб қўйдилар. Оқибатда "Васко-де-Гама" ҳисобни

очди. Иккинчи таймда Пеленинг қўриқчиси Рене "қирол"га оширилган тўпни тўхтатаман деб: уни ўз дарвозасига киритиб юборди. Ҳисоб: 1:1.

Иккинчи таймнинг 33-минутида Пеле Рене ва Эбервар орасидан жарима майдончасига ёриб кирди. Лекин тўп тепилаётган сўнгги лаҳзада Рене уни чалиб йиқитди. Пеле эса 11 метрлик жаримани тепишга унамади. Минбардагилар тўс-тўполон кўтаргандан кейингина, Пеле тўпга яқинлашди. Ҳар доим бўлганидек, истамагандек югуриб борди. Тўпга ярим қадам қолганида, яқинлашмасидан орқага қайтди. Унинг тепиши билан минглаб камералар ҳаракатга тушди. Тўп тўрни қимирлатиб, дарвоза ичида туриб қолди. Пелени бутун мухлислар, ҳатто "Васко-де-Гама" томошабинлари ҳам олқишладилар. Сабаби Пеле биргина Бразилиянинг эмас, балки бутун жаҳон севган футболчи эди.

Пелега ўнлаб микрофонлар узатилди. У ўзини бутун мамлакат тинглаётган ва томоша қилаётган бир пайтда қуйидаги сўзларни айтди, халос:

"Дўстлар! Келинг, қашшоқ ва оч-наҳор яшаётган камбағалларни ўйлайлик! Бугунги мингинчи тўпимни уларга бағишлайман!.."

Худди шу йили Пеленинг мингинчи тўпи ҳисобидан минглаб камбағаллар ўз кулбаларини тарк этиб, Бразилиянинг сўлим гўшаларидан паноҳ топдилар.

ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИНИНГ "КАМОЛОТ" ЖАМҒАРМАСИ
" КАМОЛОТ-МЎТТИ" СТУДИЯСИ "КАМОЛОТ" ЖАМҒАРМАСИ БИНОСИДА

9-10 МАЙ 14.00-18.00 — 11 МАЙ 14.00-18.00

КИМ ОШДИ КУЛГУ !

Ўзбекистон ёшлари мукофоти совриндори, кулгу устаси кино-актер Шерали Хожиев ва "Мўтти" қизиқчилар театри Хонандалар: Отабек Юнусов, Жамшид Рашидов, "Ўзбегим" гуруҳи, Улугбек Эргашев "Олов" гуруҳи, Э - Э Э бунақаси бўлмаган, энг кўп кулган томошабинга совға бор.

Чипталар сотилмоқда Тел : 41-08-61

Муассис: ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИНИНГ «КАМОЛОТ» ЖАМҒАРМАСИ
Ҳомий: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «МАТБУОТ ТАРҚАТИШ УЮШМАСИ» АССОЦИАЦИЯСИ

Бош Муҳаррир Абдуқодир НИЁЗОВ
Навбатчи муҳаррир: Лайло КАРИМОВА

ТАҲРИРИЯТ: Қабулхона — 36-56-58, 33-95-97; хатлар бўлими — 36-54-64; тижорат бўлими — 33-79-69; ижодкор ёшлар бўлими — 36-54-64; спорт ҳарбий ватанпарварлик бўлими — 36-58-93, котибият — 36-58-48.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083 Тошкент Матбуотчилар кўчаси, 32—ий. Нашр кўрсаткичи 64607

Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Дизайн устаси С.ФАЙЗУЛЛАЕВ

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 00012
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси
Буюртма Г. — 0289.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41
Ҳажми — 2 табоқ Тираж: 11.094
Газета IBM компьютерида терилди ва саҳифаланди.
Офсет усулида босилган. Қоғоз бичими А-2
Босишга топшириш вақти ——21.00
1 2 3 4 5 6